

A/363

PEDAGOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K 44676

96 lk

Subatend pertuinde
12.06.25. gnt

Tallinna Pedagoogikaülikool

Kasvatusteaduste teaduskond

SISSAJUHATUS

Alghariduse osakond

Hariduse eesmärgiks on tutvuda algkooli emakeeleõpetuse
probleemidega Eesti Vabariigis aastail 1918 - 1940.

Tostutakse peamiselt pedagoogikalases ajakirjanduses ilmu-
nud materjalidele.

Emakeeleõpetuse areng on tihedalt seotud rahvuskooli kuju-
demislooga, seetõttu on ka Katrin Kamarik

EMAKEELE ÕPETAMINE ALGKOOLIS 1918 - 1940

Diplomitöö

Õppekirjandust ei ole siiani üldiselt uuritud, vaid tostu-
tatakse ilmselt retsensioonidele, kuna õpikuid ilmus väga arvukalt.

Hariduse võiks havi pakkuva praegusele tegevõpetajale,
kuna töö on tihedalt seotud emakeeleõpetuse pedagoogilise ko-
ga. On ju järjepidevuse koolisüsteemi väga oluline.

Juhendaja: lektor A. Uusen

1. AASTAD 19 SISSEJUHATUS

1.1. Haridussituatsioon

Uurimuse eesmärgiks on tutvuda algkooli emakeeleõpetuse probleemidega Eesti Vabariigis aastail 1918 - 1940.

Toetutakse peamiselt pedagoogikaalases ajakirjanduses ilmunud materjalidele.

Emakeeleõpetuse areng on tihedalt seotud rahvuskooli kujunemislooga, seetõttu antakse ülevaade ka mõningatest Eesti hariduselu sõlmprobleemidest. Kuna emakeele metoodika küsimustega tegeldi juba enne iseseisvust, on põgusalt puudutatud ka aastail 1916-1917 toimunut.

Töö periodiseerimisel on aluseks võetud erinevad õppekavad ning esile toodud nende kehtimise ajal enim tähelepanu pälvinud metoodikaküsimused.

Õppekirjandusest ei anta täielikku ülevaadet, vaid toetutakse ilmunud retsensioonidele, kuna õpikuid ilmus väga arvukalt.

Uurimus võiks huvi pakkuda praegustele tegevõpetajatele, kuna töösse on kätketud osa iseseisva Eesti pedagoogilisest kogemusest. On ju järjepidevus koolitöös väga oluline.

1) Koolis on vähemalt 20 % eesti rahvusest õpilast või koolis on 30 eesti rahvusest õpilast;

2) fakultatiivselt õpitakse eesti keelt mõis koolides, kus õpilaste arv on väiksem;

1. AASTAD 1916 - 1920

1.1. Haridussituatsioon

=====

1.1.1. Enne iseseisvumist

Eestis esines tsaariajal erinevaid koolitüüpe mitmesuguste programmidega. Algkoolid olid keskkoolist eraldatud, domineeris venekeelne õppetöö. Emakeelt kasutati usuõpetuse tundides õpilaste kõlbelise mõjutamise vahendina.

Eesti keel tähtsustus siiski juba tsaariaja lõpul, kui haridusminister P. Ignatjev hakkas 1915.a. korraldama emakeeleõpetust Haridusministeeriumile alluvates koolides. Tellis vajadus õppekavade järele, puudus programm õpetajate koolitamiseks, ja oli kindlaks määrata sobivad õpikud ja lektüür /94, lk. 46/. Moodustati komisjon, mille koosseisu kuulusid alg-, kesk- ja erikooli sektsioon.

Komisjon alustas tegevust 1915.a. mais, töö tulemusena avaldati järgmised seisukohad:

1) eesti keel on Tallinnas ja Liivimaal sunduslik kõigile seltside, kroonu- ja eraõppeasutuste eestlastest õpilastele, kui koolis on vähemalt 20 % eesti rahvusest õpilasi või kui seal on 30 eesti rahvusest õpilast;

2) fakultatiivselt õpitakse eesti keelt neis koolides, kus õpilaste arv on väiksem;

3) eesti keellon teiste õppeainetega võrdväärne.

Toodi esile emakeeleõpetuse osa sideme loomisel vanemate ja kodukohaga ning esteetilisest kasvatusest /16, lk. 10-11/.

Algkoolis seati emakeeleõpetuse eesmärgiks korralik kõnelemis-, lugemis- ja kirjutamisoskus, peeti oluliseks äratada huvi iseseisva lugemise vastu, kuna see on tähtsaks eneseharimise vahendiks.

Grammatika õpetamine lähtus keelekasutuslikust suunitlusest, viimast tuli käsitleda vaid õigekirja omandamiseks. Soovitati õpilastel ise keelereegleid tuletada. Kõrgemates algkoolides põhines õpetus seletaval lugemisel, grammatika seostati kirjandusliku lugemisega. Toonitati, et grammatikareeglid on tuletatud elavast keelest ja neid tuleb teada korrektse keele omandamiseks nii kõnes kui kirjas /94, lk. 47/.

Eelpool nimetatud põhimõtted fikseeriti 1916.a. ilmunud eesti keele õppekavades. Õppesisu jaotus klassiti järgmiselt:

1. Esimese õppeaasta jooksul tuli laste lugemisoskuse tase klassis ühtlustada. Heade lugejatega mindi peale aabitsakursuse kordamist kirjaharjutuste juurde, mahajäänutega vesteldi tuttavatel teemadel (kodu, koolielu jne.) .

Eraldi toodi välja jõukohasuse printsiip hea lugemistehnika omandamisel, s.t. käsitletavat palad peavad lapse eale vastama. Esimese klassi lõpuks pidid õpilased mõistma hääliku ja tähe vahet; teadma, et pikad häälikud märgitakse kirjas kahe tähega. Diktaati võis teha vaid tuttava materjali ulatuses.

2. Teisel õppeaastal pidi lugemine olema soravam, metoodilised nõuded jäid samaks.

Grammatika osas keskenduti diftongi ja konsonantühendi,

"s"-i ning "h" ning klusiilide õigekirjale. Teisel õppeaastalyhubati diktaate ka tundmatust materjalist, seda vaid kontrolliks, mitte hindamiseks, lisandusid iseseisvad kirjatööd - küsimustele vastamine.

3. Kolmanda õppeaasta alguseks omandati hea lugemistehnika, laps pidi valima lektüüri ka raamatukogust.

Õigekirja osas vaadeldi liitsõnu, kus esineb b, d, g ning ne- lõpuliste omadussõnade erinevaid käandeid, tutvuti lauseehitusega.

4. Neljandal ja viiendal õppeaastal peatuti erinevatel kirjandusžanritel (jutustus, eepos, draama), selgitati proosa- ning luulekeelet erinevusi. Kavva kuulus ka tutvumine mitmete autorite eluloo ja loominguga.

Grammatikakursus hõlmas erinevate sõnaliikide käänamise, sealhulgas ka tüvemuutused.

5. Viiendal õppeaastal süstematiseeriti omandatud teadmised.

Eraldi peatuti õppekavas ettevalmistusel kirjalikeks töödeks, tuues nõutavad oskused klassiti välja.

Esimese tsükli moodustas ilukiri ja ära kirjutamine, et omandada tehnilised oskused, teisel õppeaastal tuli lühikeste laiendamata lausetega küsimustele vastata, esimeste kirjatööde aluseks olid läbivõetud lugemispalad.

Kolmandal õppeaastal kirjutati etteantud teemal laiendatud lausetega ja ilma abistavate küsimusteta.

Neljandal aastal võis laps teema ise valida, õpetajale jäeti suunav roll - tuli jälgida õpilaste arengut ja rakendada jõukohasuse printsiipi.

Viiendas klassis oli teema valik õpilase enese otsustada

1916.a. õppekava on viimistletud, õpetajale antakse metoodilisi soovitusi, kuid lugema ja kirjutama õpetamise osas jäetakse meetodite valiku võimalus õpetajale.

P. Ignatjevi tagandamise tõttu jäi õppekava praktiline rakendamine soiku, kuid iseseisvuse algusaastateks oli mõningane eeltöö tehtud.

Ka 1917.a. aprillis ja juunis toimunud rahvahariduse kongresside ettekannetes nõuti emakeelse alg- ja keskkooli loomist kõigile kättesaadava ühtluskoolina. Vastavalt kongressi otsusele tuli algkoolis emakeelne õpetus sisse seada 10. aprillist 1917 või alustada järgmisel õppeaastal. 12. septembril 1917.a. andis Ajutine Valitsus välja seaduse, milles lubati algkoolis õpetada kohalikes keeltes /19 , lk. 16-17/.

1918. aasta veebruaris alanud saksa okupatsioon tõi Eesti haridusellu tagasimineku. Okupatsioonivõimud jätsid õppekeeleks küll emakeele, kuid saksa keelt õpetati esimesel õppeaastal 6, järgmistel 10 tundi nädalas /94/.

1.1.2. Iseseisvuse algusaastad

Murrang emakeeleõpetuse ajaloos toimus seoses iseseisva Eesti Vabariigi tekkimisega, kui reorganiseeriti kehtiv haridussüsteem ning loodi emakeelne kool.

30. novembril 1918.a. avaldatud "Eesti Asutava Kogu valimisseaduses" toodi esile kooli rahvuslikule alusele seadmise vajalikkus, nähti ette rahvuslike segakoolide kaotamine. Asutava Kogu üheks eesmärgiks oli teostada üleüldine sunduslik tasuta rahvakool senisest pikema õppeaja ja laiemaga /69 , lk.4/.

Eestimaa Koolivalitsuse ajutises korralduses 1918. aasta 2. detsembrist märgiti, et õppeaasta keskel on õpetuse uutele alustele viimine seotud suurte raskustega, kuid õppetöö katkestamist ei peeta otstarbekaks. Viidi läbi vaid alljärgnevad ümberkorraldused:

1. Õpilaste emakeel tunnistati kõikides Eesti Vabariigi koolides õppekeelevaks.
2. Kõik avalikud koolid korraldati rahvuslikul printsiibil ümber, kus oli vajalik õpilaste arv olemas, loodi muukeelsetele õpilastele oma koolid või klassid.
3. Koolide muutmist emakeelseteks pidi jälgima maakonna- või linnakoolivalitsus, üleminek taheti lõpetada 1. jaanuariks 1919.
4. Võõrkeelt lubati õpetada vabatahtlikkuse alusel algkooli neljandast õppeaastast. Kolmandal õppeaastal alustatud võõrkeelekursust võis jätkata. Vabaks jäänud saksa keele tunde kasutati teiste ainete, eriti emakeele, taseme tõstmiseks.
5. Kõigis muukeelsetes koolides seati sundusliku õppeainena alates 1. jaanuarist 1919 sisse eesti keel.
6. Usuõpetus tunnistati vabatahtlikuks õppeaineiks.

Nende määrustega loodi võimalus rahvuslikuks kasvatuseks, kuid muutunud oludele vastavaid õppekavu polnud võimalik kehtestada, vanade kasutamine oli aga võimatu. Mingil määral lahendas olukorra Haridusministeeriumi määrus ajutiste tunnikavade kohta 11. jaanuarist 1919. Ülevaate algkooli õppeainete proportsioonidest annab tabel 1.1.

Pedagoogilise nõukogu otsusega võis tunnikava muuta, kuid emakeele tunde ei tohtinud vähendada. Vaba õppeainena kuulus

kavva ka usuõpetus, mida võis olla nädalas maksimaalselt 2 tundi. Muukeelsetes koolides oli esimeseks võõrkeeleks eesti keel /70, lk. 18-19/. ja lähikooli lapsed, edasi liiguti lühemate palade

Tabel 11-

Õppeained	I	II	III	IV	V	VI	VII
Emakeel (eesti keel)	8	7	6	5	4	4	4
1. võõrkeel	-	-	(3)	4	4	4	4
2. võõrkeel	-	-	(3)	4	4	4	4
3. võõrkeel	-	-	-	-	(4)	4	-
Arvuteadus	5	5	5	4	3	3	1
Algebra	-	-	-	-	-	-	2
Geomeetria ja trigonomeetria	-	-	-	-	2	2	2
Kodumaateadus	2	4	4	-	-	-	-
Maateadus ja kosmograafia	-	-	(2)	2	2	2	2
Loodusteadus ja füüsika	-	-	-	3	4	3	4
Ajalugu	-	-	-	2	2	2	2
Kodaniku õigused ja kohused	-	-	-	-	-	-	2
Joonistamine	2	2	2	2	2	2	2
Võimlemine	2	2	2	2	2	2	2
Geomeetriline joonistamine	-	-	-	-	-	1	1
Laulmine	2	2	2	2	1	1	1
Käsitöö	1	1	1	1	1	(1	1
Kokku:	22	23	22	31	31	34	34

Algkoolide seaduse vastuvõtmine viibis, ei jõutud ühisele seisukohale algkooli kestvuse üle - kas 6 või 7 klassi. Seetõttu avaldati 1919. aastal õppekava 7 õppeaasta kohta /2 /.

Emakeeleõpetus algas 1. klassis kõneharjutustega, järgnes ilulugemise ja kirjutamisõpetuse algaste. Loeti ja kirjutati üksikuid sõnu ja lühikesi lauseid, edasi liiguti lühemate palade juurde, lisandus loetud teksti jutustamine küsimuste abil. Õpiti pähe kergemaid luuletusi, kavva kuuluseid ka muinasjutud.

Grammatikareeglite omandamiseks rakendati ära kirjutamist nii tahvlilt kui raamatust, ka kuuldediktaate.

Omandati elementaarsed interpunktsioonireeglid, suure tähe kasutamine otsekõne ja lause algul ning pärisnimedes, hääliku välte märkimine kirjas (üks või kaks tähte) .

Teisel õppeaastal jätkati sorava lugemistehnika omandamist, täpsustati ka tekstist arusaamist. Loetud palade ja vaadeldud piltide põhjal koostati jutustus abistavate küsimusteta.

Teise klassi grammatikakursus hõlmas k, p, t kirjutamist sõna algul, põhjalikumalt kui eelmisel õppeaastal peatuti häälikuvälte. Jätkati nägemis- ja kuuldediktaate, kirjutati esimesed vabad tööd, vastati kirjalikult küsimustele.

Kolmandal aastal jätkati "mõnuga lugemise" oskuse süvendamist /vt. lk.19/.

Käsitleti sõnaliike, käänamist pööramist, tutvuti aluse ja öeldisega. Taas olid olulisel kohal nägemis- ja kuuldediktaadid, anti teadmisi lihtsate kirjade koostamisest, kirjutati ümberjutustusi.

4. aastal olid kirjandusõpetuses olulisel kohal muinasjutud ja Faehlmanni müüdid. Grammatikas korrati eelnevalt omandatud, käänamisel ja pööramisel oli põhirõhk tüvemuutustel. Kirjutati esimesed "mõtteasendused etteantud teemal" /2, lk. 8 /, koostati kirju.

Viiendal õppeaastal peatuti rahvaluulel, muinaskangelastel (Kalevipoeg, Suur Tõll, õpiti pähe katkendeid Kreuzwaldi "Kalevipojast", tutvuti "Kalevalaga".

Kuuenda klassi programmi kuulus tutvumine Fr.R. Kreuzwaldi, J. Jannseni, L. Koidula, M. Veske, A. Reinvaldi, J. Kunderi, C.R. Jakobsoni, J. Pärna, J. Hurda elu ja kirjandusliku tegevusega. Lektüürinimekirjas olid Kreuzwaldi "Paar sammukest rändamise teed", J. Kunderi muinasjutud, L. Koidula "Säärane mulk", ja luuletused, J. Pärna "Oma tuba, oma luba" ning M. Veske luuletused.

Tehti sõnaõpetuse süstemaatiline kokkuvõte, koostati jutustavaid ja kirjeldavaid vabu töid.

Seitsmes õppeaasta kuulus uuematele kirjanikele, tutvuti J. Bergmani, Jakob Liivi, E. Bornhöhe, A. Saali, J. Tamme, A. Kitzbergi, Ed. Vilde, E. Petersoni, A. Haava, K.E. Söödi, Juhan Liivi, G. Suitsu, E. Enno, A. Kallase, V. Grünthali, M. Metsanurga, O. Lutsu, Fr. Mihkelsoni elu ja loominguga, loeti ka J. Jannseni "Uut variseri", "Maatarku", "Nurme Liisat" ning Masingu jutustusi.

Omandati asjaajamisel vajalike dokumentide koostamise oskus (kirjad, ärakirjad, aruanded, teadaanded, lepingud, protokollid, palvekirjad).

1919.a. 24. septembril kehtestati tunnikava, kus vähendati nii võõr- kui emakeele tundide arvu. Ülevaate saab tabelist 2. / 2 /.

Alates septembrist 1919 kehtis 4-aastane koolikohustus 9 - 14-aastastele lastele. Koolist kõrvale hoidmise eest karistati vanemaid või hooldajaid 1 - 10-margase rahatrahviga iga

puudunud päeva eest või kuni kahekuuse arestiga.

Tabel 2

Õppeained	I	II	III	IV	V	VI	VII
1. Kodulugu	4	4	4	-	-	-	-
2. Eesti keel (emakeel)	6	6	6	5	4	4	4
3. Laulmine	2	2	2	2	2	2	2
4. Võimlemine	2	2	2	2	2	2	2
5. Käsitöö	2	2	2	2	2	2	2
6. Joonistamine, voolimine ilukiri	2	2	2	2	2	2	2
7. Matemaatika	4	6	6	5	6	6	6
8. Looduslugu ja füüsika	-	-	-	2	4	6	6
9. Maateadus	-	-	-	2	2	2	2
10. Ajalugu	-	-	-	2	2	2	2
11. Ühiskonnateadus	-	-	-	-	-	-	2
12. Filosoofia eelkursus	-	-	-	-	-	-	-
13. Esimene võõras keel	-	-	-	4	4	4	2
14. Teine võõras keel	-	-	-	-	-	-	-
15. Kolmas võõras keel	-	-	-	-	-	-	-

Hindamiskriteeriumid määrati kindlaks riigikoolinõuniku ringkirjaga:

1) õpilaste hindamine peab toimuma põhjaliku jälgimise, mitte üksikute vastamiste ja tööde põhjal;

2) edasijõudmine tähendatakse sõnadega "hea", "rahuldav", "hõrk" /41/.

Eelpool nimetatud seadusandliku aktid aitasid küll haridus-

elu korraldada, kuid ei pannud Eesti Vabariigi koolisüsteemi kindlale alusele - vaja oli kooliseadust.

Juba 1918.a. detsembris oli moodustatud rahvakooliseaduse eelnõu väljatöötamiseks komisjon, mida juhatas E. Murdmaa. Esi- algse kava kohaselt pidid rahvakool, keskkool ja ülikool moodus- tama ühtluskooli, kusjuures rahvakool pidi olema kohustuslik, emakeelne ja tasuta ning kestma 7 aastat. Usuõpetust koolis ette ei nähtud.

Ka enamik õpetajaid toetas seitsmeaastast algkooli - 22. ja 23. juulil 1919.a. toimunud Maa-hariduskogul kiideti heaks ka ühtluskooli põhimõte /11, lk. 38-39/.

1919.a. ilmuma hakanud "Kasvatuse" veergudel nõuti ühtlus- kooli loomist töökooli põhimõttel: "Kool on lapse tarvis, aga mitte ümberpöörduvalt. Vana kool peab maha kistama kõigi oma kesk- aja traditsioonidega. Uue koolikorralduse nurgakivid - ühtluskool ja töökool peavad õieti paigutatama, et uus hoone kaljule asuks" /78, lk. 3/.

Enne seaduse esitamist Asutavale Kogule vaatas eelnõu läbi Asutava Kogu hariduskomisjon. Kolmandal lugemisel leiti, et alg- kool peaks kestma 6 aastat. Neile, kes haridusteed ei jätka, näh- ti ette kaheaastane kohustuslik täienduskool.

Asutavas Kogus algas algkooliseaduse arutamine 1920.a. veeb- ruaris. Enam vaidlusi põhjustas ühtluskooli ja usuõpetuse küsi- mus ning õppeaja pikkus /11, lk. 42-43/.

Avalikkude algkoolide seadus võeti Asutavas Kogus vastu 7. mail 1920. Algkool moodustas Eestis ühtluskooli esimese järgu, oli emakeelne ja maksuta.

Endised valla-, kihelkonna- ja ministeeriumikoolid, linna-

ja kroonualgkoolid, kõrgemad alg- ja rahvakoolid nimetati 1920/1921. õppeaasta algusest avalikeks algkoolideks. Avalike kesk- koolide ja kutsekoolide ettevalmistusklassid muudeti algkooli- klassideks või kaotati. *septembriast 1920 (tabel 3) ei lahendatud*

Algkoolikursus oli 6-aastane, õppetöö pidi kestma 35 nädalat aastas - seda nii maal kui linnas. Koolikohustus kehtis 7-16. eluaastani või algkooli lõpetamiseni. Algkoolis õpetati kodulugu, emakeelt, laulmist, võimlemist, käsitööd, joonistamist, joonestamist, aritmeetikat ja algebrat, geomeetriat, looduslugu koos tervishoiuga, maateadust, ajalugu, kodanikuteadust, kaht võõrkeelt /11/.

Õpetajate puuduse ja ruuminappuse tõttu ei olnud võimalik kohe 6-aastast koolikohustust ellu viia, seaduse rakendamise lõpptähtajaks määrati 1930.a.

Endistes avalikes kõrgemates alg- ja rahvakoolides võis 1920/21 kooliaastaks tööle jääda ka 7. klass - 1919/20 õppeaastal kehtestatud kavade järele, kuid lõpuklassiks loeti ka 6. klassi.

Esialgu pidid algkooli astuma need lapsed, kes õppeaasta alguseks said 9-aastaseks ning kooli kohustus kestis 15-aastaseks saamiseni. 1919. aastal kehtestatud sunduslik 4-aastane algkool kehtis ka järgnevatel aastatel. Kuni kõigi algkoolide 6-aastaseks arendamiseni võisid lõpetajad siiski astuda kesk- ja kutsekoolidesse, kusjuures kool pidi õpilastele kindlustama järeleõppimise võimaluse /22/.

Avalike algkoolide seaduse jõustumisega loodi eeldused ühtluskooli esimese astme välja kujunemiseks, kuid tekkis vajadus uute õppekavade järele, kuna materjal oli jaotatud 7. aastale,

töötas vaid 6 klassi. Nii tuli algkooli lõpuklassis emakeeles läbida 128 tunniga aastas kahe klassi programm - tutvuda 29 kirjandiku loominguga, lisaks omandada kursus esteetika alustest /41/.

Ka uus tunnikava 4. septembrist 1920 (tabel 3) ei lahendanud olukorda - 3. klassis oli emakeelt ette nähtud vaid 5 tundi nädalas eelnenud 6 asemel /23, lk. 114/.

Tabel 3

Õppeained	I	II	III	IV	V	VI
1. Kodulugu	4	4	4	-	-	-
2. Emakeel	6	6	5	5	4	4
3. Laulmine	2	2	2	2	2	2
4. Võimlemine	2	2	2	2	2	2
5. Tööõpetus (käsitöö)	2	2	2	2	2	2
6. Joonistamine	2	2	2	2	2	2
7. Matemaatika	3	5	6	5	5	5
8. Loodusõpetus	-	-	-	4	5	6
9. Geograafia	-	-	-	2	3	2
10. Ajalugu	-	-	-	2	2	2
11. Ühiskonnaõpetus	-	-	-	-	-	1
12. 1. võõras keel	-	-	4	4	4	4
13. 2. võõras keel	-	-	-	-	3	3
KOKKU:	23	23	28	30	34	36

1.2. Metoodiline mõte.

=====

1.2.1. M. Kampmaa "Eesti keele õpe - wiis"-

esimene emakeelne metoodika käsiraamat

Tähtis koht emakeeleõpetuse metoodika arenguloos on 1918.a. ilmunud M. Kampmaa "Eesti keele õpe-wiisid". Teoses tuuakse esile keele roll suhtlemisvahendina, antakse nõu, kuidas muuta emakeelt jõukohaseks ning huvitavaks õppeaineks. Õpetajal soovitatakse "muutuda lapseks laste keskel, et paremini nende maailma mõista /22/".

M. Kampmaa käsitleb järgmisi emakeeleõpetuse valdkondi:

- 1) vaateõpetust ja lapse kõne ravitsust, 2) lugemisõpetust,
- 3) kirjutusõpetust, 4) kirjaseadmist (mõtete väljendamiseks),
- 5) ilukirjutust, 6) grammatikaõpetust, puudutades ka kirjandusloo ja -teooriaga seonduvaid probleeme. Samas näeb ta emakeeleõpetuse struktuurielemente ühtse tervikuna. Liikuma peab kergemalt raskemale, eelpool nimetatud ainelõikude omandamine teenib üht eesmärki - saata ellu hea praktilise keeleoskusega inimene.

Vaateõpetuse osa on kaalukaim esimesel õppeaastal, kooliga kohanemise perioodil. Autor peab oluliseks, et lähtutaks lapse arengukeskkonnast.

Vaateõpetuse tsükli jooksul tutvutakse asjade ja tegevustega õpilase lähemast ümbrusest, selgitatakse mitmete mõistete sisu, omandatakse elementaarne jutustamisoskus. Vaateõpetuse ülesandeks on vaatlusvõime ning muljete kõnes väljendamine, ühtlasi areneb nende tegevuste kaudu kontsentratsioonivõime.

Vaateõpetuse jagab M. Kampmaa omakorda kirjeldavaks, muinasjutuliseks ja kirjeldav-jutustavaks.

Kirjeldav vaateõpetus tegeleb esemete ning piltide vaatlusega. Vaatluse tulemusena jõutakse lühikese kirjeldava jutustuseni. Vaatlused tuleb hoolikalt ette valmistada ja õpilane peab rakendama erinevaid meeleorganeid. M. Kampmaa kritiseerib kasutusel olnud aabitsate illustratsioone - pildid on väikesed ja ebaselged ning kujutavad ebahuvitavaid esemeid.

Muinasjutulises vaateõpetuses soovitatakse esimesel õppeaastal omandatavad teadmised anda läbi muinasjutu. Lapsele on omane ümbritsevat isikustada, fantaseerida; muinasjutt annab selleks võimaluse. Soovitatakse arendada kujutlusvõimet, jälgides, et laps fantaseerimiselt reaalsele mõtlemisele üle läheks. Selleks tuleb valida tõsielu tutvustavaid muinasjutte või anda tegelaste kohta elulist infot. Kui näiteks muinasjutt on karu, siis võib rääkida karudest, kui aed, siis aiatöödest jne. Aasta jooksul on optimaalne kasutada umbes kümme muinasjuttu, käsitledes ühte 3-4 nädala jooksul.

Vaateõpetuse olemus aitab rakendada töökooli põhimõtet ning kindlustab ka kõneravitsuse eesmärkide täitmist, kuna julgustab suhtlema ja ilmekalt väljenduma. M. Kampmaa ütleb: "Keel on vaimu luisk, õpilase mõte peab sagedasti üle huulte voolama, et ta hiilgust, värvi ja ilu omandaks /lk.23 /".

Tähtis on õpetaja keelekasutus kõikides ainetundides.

Et last kõnelema julgustada, tuleb M. Kampmaa arvates propageerida ka murdekeelt. Viimane ei tohi mõjutada kirjakeelt. Korrektne hääldus on oluline, sest eesti keele ortograafia põhineb foneetikal. Kõneravitsusel on ka sõnavara rikastav funktsioon.

Kirjaoskuse omandamine seisneb lugema ja kirjutama õppimises. Lugemist vaatleb M. Kampmaa kahetasemelise protsessina - tuleb 1) omandada lugemistehnika ja 2) loetud teksti mõista. M. Kampmaa soovitab lisaks tavapärasele aabitsale kasutada lugemiskasti, liikuvat aabitsat, tähtede ladumiseks tikke, voolimiseks savi.

M. Kampmaa annab ülevaate lugemisõpetuse ajaloolistest meetoditest, liigitades viimased 1) sünteetilisteks, 2) analüütilisteks ja 3) analüütilis-sünteetilisteks meetoditeks.

Sünteetilised meetodid kuuluvad kõige vanemate hulka. Veeriva õppeviisi puhul õpetati lastele tähtede nimed tähestiku järjekorras. Järgmise etapina veeriti kahe-, kolme- ja neljatähelisi silpe ja moodustati neist sõnu. Veerimise puhul pidi laps keelehääliku ise avastama. Veerimismeetodit kasutati veel 1918.a.

Analüütilisi meetodeid pidas M. Kampmaa kõige lapsepärasemaks, kuna kõne ja lause olemus on arusaadavam kui hääliku mõiste. Seetõttu peaks lugema õppimist alustama sõna analüüsiga.

Analüütilis-sünteetiline meetod sündis kahe eelpool mainitud meetodi ühendamisel. Lugemise aluseks võeti paarkümmend sobivat nimisõna, kus olid esindatud kõik olemasolevad tähed ja häälikud. Meetodi kasutajad eitasid aabitsa vajalikkust, Kampmaa pidas viimast seisukohta liialduseks.

Üheks ligemisõpetuse eesmärgiks on lugemisvälja kujundamine - laps peab lugemisel haarama terve sõna. Olulised on eelharjutused, juba aabitsa alguses peaks leiduma lauseid ja tekste. M. Kampmaa toonitab, et väliskujult sarnaseid tähti järgemööda õpetada ei ole otstarbekas, kuna neid on raske eristada.

Kirjutusõpetuse tarvis pakub M. Kampmaa välja järgmise töötsükli:

- 1) laps kirjutab tähe tikuga üle, omandades vajalikud liigutused;
- 2) sama täht kirjutatakse õhku;
- 3) täht kirjutatakse sõrmega lauale;
- 4) kirjutatakse kuivaltpaberile või tahvlile;
- 5) järgneb kirjutamine krihvli või sulega.

Kirjutusõpetuse peamine taotlus on kirjutusprotsessi muutmine automaatseks tegevuseks. Soovitatakse kirjutada takti järele, mis sunnib rütmiliselt töötama.

Peatutakse ka lugemisoskuse arendamisega seonduvatel probleemidel. Õige rõhk, soravus, tähtede antav õige häälikuväärtus - need omadused iseloomustavad head lugemist. "Lugemist, mis kuulajais tundeid äratab ja autori sisemaaailma püüab avada /119/", nimetab M. Kampmaa mõnuga lugemiseks /119/.

Juhitakse tähelepanu mõningatele seisukohtadele, millega lugemike koostamisel arvestada:

- 1) head lugemikku loeb hea meelega ka erudeeritud inimene;
- 2) lugemik peab sisaldama väärtkirjandust;
- 3) tuleb hoiduda vägivalla ja negatiivsete emotsioonide esile tõstmisest;
- 4) luule ja lasteriimide osakaal peab suurenema.

Käsitledes grammatikaõpetust, nendib M. Kampmaa, et teoreetiline grammatika on abstraktne ning lapsele võõras, kuid ütleb samas: "Keel on mõtete kuub ja õigekirjutus selle kuue lõige, mille järele ta on õmmeldud /158/". Praktilise keeleoskuse peab andma lugemik eeskujul varal, keeleseadustele jääb kontrolliv roll. Grammatikareeglid antakse neis osades, kus sagedasti eksitakse, reegli sõnastamiseni jõutakse näidete varal, kasutades heuristi-

list e. otsivat õppeviisi. Viimane põhineb kolmel elemendil:

1) vaatlusel, 2) äratundmisel, 3) harjutamisel. Rõgutatakse kirjaliku harjutamise vajalikkust.

Kõige suuremad vastuolud metoodiliste võtete valikul ilmnesid ortograafia õpetamisel. Valitses seisukoht, et õigekirja saab õpetada vaid kuulmise ja etteütlemise kaudu. "Emakeele õpewiisis" tuuakse esile ka nägemismälu. Alustatakse nende sõnadega, mis kõlavad nii nagu kirjutatakse, kuid vajadusel sõnu vaadeldakse, kuna häälikuühendis märgitakse ka pikk häälik ühekordselt. Ortograafia harjutamiseks pakub M. Kampmaa välja ära kirjutamise, diktaadi ja peastkirja - pähe õpitud pala kirjutamise. Lünkharjutusi "Emakeele õpewiisis" ei soosita.

Peatutakse ka kirjaseadmise õpetusel e. kirjandiõpetusel. Toonitatakse, et kirjand peab väljendama õpilase suhtumist käsitletavasse teemasse.

"Emakeele õpewiis" on esimene kompaktne käsiraamat õpetajale, lähtub töökooli põhimõttest emakeeleõpetuses. Paljud M. Kampmaa seisukohad väärivad tähelepanu ka tänapäeval. Huvi pakkuv on vaateõpetus, selles osas antud soovitusi saab rakendada ka koolieelses eas.

1.2.2. Õppekirjandusest iseseisvuse alguses

Üheaegselt emakeelse kooli loomisega tekkis vajadus ka sobivate õpikute järele, kuid õppekirjanduse areng oli iseseisvuse algaastail stiihiline ja koordineerimata. Õpikute koostamisega tegelesid haridusteadlased ja õpetajad, välja andsid neid mitmed

kirjastused ("Loodus", "Noor-Eesti", "Istandik", "G. Pihlaka kirjastus" jt.) . ning nende illustreatsioonidega. Aabits algab

Koolis võeti kasutusele need õpikud, mis parajasti käepärast, paremate ilmudes jäeti eelmised kõrvale. Algkoolides olid kahekümneandail aastail kasutusel M. Kampmaa, M. Nurmiku, J. Oro, J. Kuulbergi ja V. Tammani aabitsad - lugemikud /19, lk.44 /.

Enne iseseisvuse saavutamist ilmunud M. Kampmaa lugemikud sisaldasid ka reaallainelisi palu. Mitmed tema õpperaamatud ilmusid nüüd parandatud trükis, olles üleminekuaja esindajad - M. Okas nimetab 1920.a. ilmunud M. Kampmaa "Lugemiku" II osa seitsmendat trükki entsüklopeediliseks teoseks, kus antakse rohkesti teavet Eesti ajaloost ja muinasajast. Mainitud pool ei olnud muutunud oludes enam nii oluline, kuna emakeelses koolis anti teadmisi selles valdkonnas ka teistes ainetundides. Seetõttu ilmus lugemiku I jagu juba 1918. aastal parandatud trükina - õpik oli mõeldud 2. klassile.

1920. aastal ilmus ka M. Nurmiku "Eesti kooli esimene lugemik", milles on orienteerutud vaid kirjanduslikule poolele. M. Nurmiku lugemiku peaeesmärk oli, õpetada last vähehaaval kirjanduslikult mõtlema ja ilusa jutu või luuletuse üle rõõmu tundma ning äratada armastust kodukeele vastu /28, lk.273/. Arvustuses kiidetakse autori head keelekasutust ja sõnavara ning nimetatakse lugemiku ilmumist sündmuseks koolikirjanduses /28 /.

Aabitsatest ilmus 1918. aastal Petersoni "Eesti laste aabitsa" 5. trükk. Aabits algab korraga nii suurte kui väikeste gooti tähtedega. Ette heidetakse ebaselget trükki. Teos on ainus selle aja grammatiline aabits, mis sisaldab ka lünkharjutusi. M. Okas pidas selliseid ülesandeid õpilastele raskeks.

Kasutati ka Tanderi "Lapse esimest raamatut", mis paistis silma selge trüki ning heade illustratsioonidega. Aabits algab ladina tähtedega, lisas antakse ka gooti tähed /50 /.

Grammatikatest ilmusid P. Põllu "Eesti keele grammatika" ning Eiseni "Eesti keele õpetus".

Grammatikatele heideti ette tuntavat võõrkeele mõju ning peeti neid koolide tarvis "liiga igavateks ja pedantlikeks /81, lk. 338/."

P. Põldu süüdistati orienteerumises ainult oma kodumuredele, lähtumata keele üldisest arengust, soovida jättis ka keeleterminoloogia.

Avalikkude algkoolide seadus määras kindlaks ühtluskooli seisuse astme struktuuri, järgnevatel aastatel püüti majanduslikele raskustele vastavalt seadus võimalikult kiiresti ellu rakendada.

Haridusministri ja teiste riigivõimade otsusega oli Asutav Kogu 28. augustil 1918.a. kehtestanud vastavastavalt määruse, jaotades õpetajate viide kategooriasse. Palk koosnes põhi- ja lisapalgast, elukallidusest, tasuta korterist või korterirahast. Algkooliõpetajate põhi- ja lisapalga pidi maksta linnas- või maakonnavalitsus, teiste koolide õpetajate palga riigivallitsus /22 /.

Kelpool kirjeldatud seadus ei olnud sobiv, heideti ette liigset palgajärkude arvu.

Juba 1919.a. algul kogus RM uue palgaseaduse jaoks andmeid, novembris esitati valimis valitsusele. Palgaseadus tekitas ühelt laialdaselt vastukeha haridusringkondades. Ka Ülemnõuvalisest õpetajate põlval jaanuaris 1920 tuli kõnealune seadus arutlusele. Kõrge toonitust teinud õpetajate viitavat majanduslikku olukorda. Jõuti järgmistele seisukohtadele:

1) õpetajad tuleks jaotada kolja palgastatsioonis;

2) nädalakoormus peaks olema 24 tundi, mille hulka tuleks

arvestada ka lisatööd, näiteks klassijuhatamine.

Seadus peaks olema paremaks, kuid palga

2. AASTAD 1921 - 1927

seadus mitterahuldavaks.

Seadus 2.1. Haridussituatsioon

=====

Seadus, millel kindlaks määratakse (24 tundi). Uus seadus oli

palgastatsiooni suhtes täiesti uueks.

Sõlmprobleemideks käsitletava perioodi hariduspoliitikas olid koolide üldine olukord, õpetajate palgaküsimus, võõrkeelte ning usuõpetuse õpetamine algkoolis ja 6-aastasele algkoolile vastavate õppekavade koostamine.

Avalikkude algkoolide seadus määras kindlaks ühtluskooli esimese astme struktuuri, järgnevatel aastatel püüti majanduslikele raskustele vaatamata seadus võimalikult kiiresti ellu rakendada.

Haridustöötajate palkade reguleerimiseks oli Asutav Kogu 28. augustil 1918.a. kehtestanud vastavasisulise määruse, jaotades õpetajad viide kategooriasse. Palk koosnes põhi- ja lisapalgast, elukalliduslisast, tasuta korterist või korterirahast. Algkooliõpetajate põhi- ja lisapalga pidi maksma linna- või maakonnavalitsus, teiste koolide õpetajate palga riigivalitsus /22 /.

Eelpool kirjeldatud seadus ei olnud sobiv, heideti ette liigset palgajärkude arvu.

Juba 1919.a. algul kogus HM uue palgaseaduse jaoks andmeid, novembris esitati valmis eelnõu valitsusele. Palgaseadus tekitas üsna laialdase vastukaja haridusringkondades. Ka ülemaalisel õpetajate päeval jaanuaris 1921 tuli kõnealune seadus arutlusele. Eriti toonitati maaõpetajate viletsat majanduslikku olukorda. Jõuti järgmistele seisukohtadele:

1) õpetajad tuleks jaotada nelja palgakategooriasse;

2) nädalakoormus peaks olema 24 tundi, mille hulka tuleks arvestada ka lisatööd, näiteks klassijuhatamine.

Seaduse projekt tunnistati eelnevast paremaks, kuid palga suurus mitterahuldavaks.

Seadus võeti vastu 13. mail 1921.a. Palgakategooriaid oli kolm, määrati kindlaks nädalakoormus (24 tundi). Uus seadus oli eelnevast tunduvalt paindlikum ning lubas palganorme muuta.

Avalikkude algkoolide õpetajate ja juhatajate ning nende abide põhipalga maksid linna ja maakondade omavalitsused 80 %, koolide ülevalpidajad 20 %, elukalliduslisast kandis riik 80 %, kooli ülalpidaja 20 % ulatuses /100, lk.155/.

Uute palkade maksmisel sattusid omavalitsused raskustesse, kuna eelarvetes täiendavate kulutustega ei arvestatud. Omavalitsuste puudujääkide katmiseks nähti 15. detsembrist 1921.a. ette täiendav tulumaks, mida hakati nimetama haridusmaksuks.

8. detsembril 1923.a. palgaseadust muudeti - palku tõsteti suurendades algkooliõpetaja nädalakoormust maal nelja (24-lt 28-le) ning linnas kahe tunni võrra (24-lt 26-le) /90/.

Probleemiks oli ka koolides valitsev ruumikitsikus, ometi täheldati 16.-18. juunil 1921 Tallinnas toimunud Eesti Õpetajate V kongressil, et 4-aastane algkoolikohustus on teostatud 80 % koolidest. Samas toodi välja alghariduse arengut takistavad faktorid:

1) sobivate kooliruumide puudus;

2) riiklike abirahade ja pikaajaliste laenude puudumine koolimajade ehitamiseks;

3) õppeabinõude nimekirja puudumine, mida omavalitsused on kohustatud koolile muretsema /17/.

1920/21 õppeaastal tuli iga 100 esimese klassi peale 65, 1921/22 õppeaastal 71, 1922/23 õppeaastal 78 ja 1923/24 juba 83 neljandat klassi.

1922/23 aastal sai 95,1 % kooliealistest lastest õpetust, 74 % kooliskäijatest lõpetasid sundusliku algkoolikursuse, 50 % lõpetajatest läks 5. klassi edasi, 28 % õpilastest lõpetas 6-klassilise algkooli.

1925.a. oli ilma õpetuseta laste arv vähenenud 1 % võrra, linnades oli koolituseta 0,6 %, maakonnas 4,2 % lapsi. Kõige halvem oli alghariduse olukord Petserimaal.

1925. aastaks oli avalikke algkooli 1323, kooliruumid olid head 177, rahuldavad 696 ja halvad 591 koolil, 1925. aasta seisuga oli vaja juurde ehitada 233 koolimaja, planeeritud oli vaid 47.

Nagu toodud statistikaandmetest nähtub, toimus algkooli areng küll suhteliselt aeglaselt, kuid pidevalt. 1. augustist 1924 laiendati koolikohustus neile lastele, kes kooliaasta alguseks said 8-aastaseks, kus ruuminappuse tõttu koolikohustuse laiendamine kõne alla ei tulnud, tuldi esimesse klassi ikka 9. aastaseks.

1926/27. õppeaastal kehtestati 5.-aastane koolikohustus Tallinnas, Tartus, Rakveres, Pärnus, Sindi alevis, Vihterpalu vallas Harjumaal ja Käo vallas Viljandimaal /20 /.

Teine terav probleemide ring kerkis esile seoses võõrkeelega ja usuõpetusega. Valitses arvamus, et võõrkeelega roll algkoolis on ületähtsustatud, usuõpetuse osas jaguneti kahte leeri.

Ajakirjanduse veergudel /89 / väideti, et ligi 90 % vanematest soovivad usuõpetuse õppeplaani ennistamist.

Haridusministeerium asus seisukohale, et vanemate soovi arvestades usuõpetust ei keelustata, kuid ei lubata üle kahe tunni

nädalas. Usuõpetust pooldavad ringkonnad esitasid Riigikogule seaduseelnõu "Rahvaalgatamise nõudmine algkooliseaduse muutmise kohta". 17., 18., 19. veebruaril 1923 toimus rahvahääletus, mille tulemusena kehtestati usuõpetus algkoolis õpilasele ja õpetajale vabatahtliku õppeainena, alates märtsist 1923 õpetati usuõpetust vaid neis algkoolides, kus tundidest vähemalt 15 õpilast osa võttis /20 /.

1923. aastast võis maakonna või linnavalitsuse otsuse alusel õpetada algkoolis vaid üht võõrkeelt, kusjuures 5. klassis esimese võõrkeele tundide arvu ühe võrra suurendati. Esimeseks võõrkeeleks oli saksa keel, teiseks jäi inglise keel. Vene keelt algkoolis 1923/23 aastal enam ei õpetatud /95/.

2.2. Metoodiline mõte 1921 - 1927

=====

2.2.1. 1921.a. emakeele õppekava algkoolis

Uusi õppekavasid koostades seati kõige olulisemale kohale eesti keele, rahvaloomingu, eesti ajaloo ja kirjanduse tutvustamine. Ainevalik, õppemeetodid, kogu koolitöö pidid kindlustama keskendatuse kaasaja probleemide ning kodumaise aine ümber, lähtudes õpilase vaimsest ja kehalisest arengust. Oluline oli teadvustada, et töö on uues koolis ühteaegu nii metoodiline printsiip, mis õpitut süvendab kui ka iseseisev õppeaine, andes eluks vajalikke oskusi /35/.

Et õpilastel kujuneks terviklik maailmapilt, soovitati erinevate ainete integratsiooni, nooremas astmes pidi kõiki aineid

õpetama üks inimene. Igale õppeaastale määrati peateema, mis pidi saama siduvaks teljeks kõigi õppeainete vahel: "1. õppeaastal - lapse lähem ümbrus, 2. õppeaastal lapse laiem ümbrus, 3. õppeaastal - seesama sedavõrd süvendatult ning laiendatult, et oleks võimalik anda järgmisel, 4. õppeaastal kodumaa lühikest ülevaadet ning liikuda väljapoole kodumaa piire, 5. õppeaastal lühike üldine pilk kogu ilmale ja 6. õppeaastal kokkuvõtted ja praktiline maailmapilt /4, lk. 2/".

Rõhutati esimese õppeaasta tähtsust, kuna just sel perioodil kujuneb koolimeeldivus. Toonitati ka individuaalse lähene-mise tähtsust, märgiti, et madalamate võimetega õpilastelt võib nõuda omandatavatest teadmistest, oskustest miinimumi. Üldise seletuskirja lõpuosas toodi veelkord õppetöö peaprintsiibina esile töö ja tegevus, seda eranditult kõigis õppeainetes.

Võrreldes 1919.a. õppekavaga emakeele ainevalikus suuri muutusi ei toimunud. Aja märgina tundub, et 1. klassis toodi eraldi punktina välja kõnelused ühes tegevusega, kusjuures teemad tuli võtta 1. klassi koduloo программist. Emakeelt ja kodulugu ühendava ainenähti voolimist. Kõneharjutuste eesmärk oli õpilased 3. õppeaasta alguseks korrektse kirjakeele juurde tuua.

Tähtede õpetamisel soovitati alustada ladina trükitähtedest, hiljem lisandusid gooti tähed. Õppevahendina soovitati seletuskirjas liikuvat aabitsat.

Teises klassis peeti õigeaks peale kirjatähtede omandamist alustada kohe ka väikeste vabade töödega, kuna huvi kirjutamise vastu on sel ajajärgul kõige suurem. Esimesi töid õpetaja parandada ei tohtinud.

Kolmanda klassi seletuskirjas toodi välja elementaarsed

ortograafiareeglid, mida laps peab omandama, kuid samas öeldi, et grammatika põhitõdede selgitamine peab toimuma ilma oskussõnu kasutamata, näidete varal, lugemis-, kirjutamis- ja kõnelemis-harjutuste kaudu. Reeglite tutvustamise järjekorra võis määrata õpetaja.

Neljandas klassis tehti tutvust müütidega, nii oli see ka 1919.a. õppekavades, lisandunud on vaid Suur Tõll, mis enne oli 5. klassi õppeplaanis.

Viiendal õppeaastal käsitleti nüüd ka rahvaluule kogumist koos folkloristide elulugudega, loeti rahvaluule näiteid, peatuti muistsete eestlaste eluolul. Lisaks veel "Kalevipoja" tähtsamate lugude pähe õppimine.

Kõige rohkem on materjali ümber paigutatud kahel viimasel õppeaastal. Kirjanike biograafiatega tutvumine algas juba 5. klassis - selle aasta programmi kuulusid Kreutzwald, Jannsen, Koidula ja Hurt, kusjuures Koidula "Säärase mulgi" asemel soovitati lugeda teost "Ojamölder ja tema minia".

Juba viiendas klassis kirjutati kirjeldavaid töid, 6. klassis käsitleti neid küsimusi, mis kuulusid enne 7. klassi programmi. Anti lauseõpetuse süstemaatiline kokkuvõte, kirjutati kirjandeid loetud teoste põhjal ning omandati praktilisi asjaajamise oskus - õpiti kirjutama kirju, avaldusi, teadaandeid.

Vähendati tutvustatavate kirjanike arvu - 1919.a. õppekavades loetleti kahe viimase aasta kavas 27 autorit, nüüd mainiti 11 nime, kuid jälgiti ka klassivälist lugemist.

Klassis loetud pala jutustamise puhul nõuti sisu edasiandmist korrektsetes kirjakeeles, peamõtte väljatoomist ning kava koostamise oskust.

Võrreldes eelmiste õppekavadega andis käsitletav algõpetuse tervikliku kontseptsiooni. Kavad koostati töökooli põhimõttel, vähendades õppesisu mahtu, kuid üldõpetuse ja töökooli seisukohalt jäid need siiski ülekoormatuks.

1923.a. toimunud emakeele õpetajate kongressil toodi välja õppekava puudused. Õppekava peeti töökooli põhimõttega vastuolus olevaks, kuna:

1) on materjali poolt üle koormatud, eriti 4., 5. ja 6. klassis;

2) materjal on nii paigutatud, et käsitusjärjekorda ei saa muuta, kuna kirjanikke käsitletakse ajaloolises järjekorras;

3) metoodilised juhised kitsendavad õpetaja loomingulist vabadust, need sobiksid pigem eraldi käsiraamatusse.

Kongressil valiti komisjon, mis pidi mainitud puudused kõrvaldama. Komisjoni koosseisu kuulusid M. Kampmaa, Tamm, Põllusaar, Ainelo ja Puusepp /43/.

Komisjoni aruanne kuulati ära II eesti keele õpetajate kongressil 1925.a. Otsustati, et kirjanduse ajalooline käsitus ei kuulu algkooli ning esitati õppesisu kohta parandusi:

1. 4. õppeaastal soovitas komisjon kavva lisada F.R. Faehlmanni eluloo ning "Kalevipoja" käsitluse, mis kehtivates kavades oli paigutatud 5. klassi.

2. 5. õppeaastal toodi rahvaloomingu osas eraldi välja vanasõnad ja mõistatused, ka L. Koidula, M. Veske, I. Bergmanni, J. Tamme luule ja biograafia pidi komisjoni arvates kuuluma 5. klassi. 5. klassi õpilasele oleks sobiv lugeda uuemat kirjandust, sealhulgas reaallainelisi palu, tutvuda mõne lihtsama kirjandusžanriga.

3. 6. õppeaastal oleks tulnud kavva J. Liiv, E. Enno, G. Suits, M. Under ning A. Haava näitekirjandus ja uuem reaalaeline proosa.

4. Grammatika osas peeti õigeks, et 1.-4. klassini antakse kõik reeglid lugemistunni lõpul näitlikult ja kinnistatakse huvitavate lausetega harjutades.

5. 2. klassi vabad kirjalikud tööd tuleks komisjoni arvates ära jätta ning asendada lausete moodustamisega antud ainete kohta.

6. 3. õppeaastal tuleks "tähtsamate sõnatõugude asemele pan-na nimi-, omadus- ja aegsõna tegelik äratundmine ning painutamine" e. astmevaheldus üle viia 4. õppeaastasse /14, lk. 114/.

7. 5. õppeaastal anda muuhulgas ülevaade mitmuse tunnuste kohta.

8. 6. klassi kuuluks lühikese lauseõpetuse süstemaatiline kokkuvõte /14/.

1921.a. uute õppekavade koostamisel tehti õppesisu ulatuse ja mahu osas valearvestus - arvati, et emakeeles õppides suudab laps tunduvalt rohkem teadmisi omandada kui võõras keeles ning kuhjati õppekavad materjaliga üle.

2.2.2. Lugema, kirjutama õpetamisest ja aabitsast

Emakeele algõpetuses ei olnud käsitletaval perioodil lugema ja kirjutama õpetamise osas üldiselt tunnustatud meetodit välja kujunenud. Õpetaja otsustas ise:

1) kas lugemis- ja kirjutamismeetod või lugemine ja kirjutamine lahus;

2) millist tähestikku kasutada lugema õppimisel.

Lisaks sellele olid kooli tulevad lapsed erineva tasemega - ühte klassi sattusid need, kes vabalt lugesid ja täiesti kirjaoskamatud õpilased. Õpetaja seisis dilemma ees - kas jaotada klass kaheks või pidurdada edasijõudnute arengut ja läbida kõigiga ühiselt aabitsakursus. Viimast võimalust peeti otstarbekamaks, sest vastasel korral säilinuks tasemevehe ka 2. õppeaastal /51/.

Lugemis- ja kirjutamismeetod seisnes kirjutamise ja lugemise ühel ajal õpetamises. See eeldas lastelt mõlema oskuse omandamiseks võrdset ettevalmistust. Lugema õppimisega saadi hakkama, kuid käelihased polnud kirjutama õppimiseks vajalikult arenenud. Ka rikuti kahe protsessi koos omandamisel didaktika põhinõuet liikuda kergemalt raskemale:

1) kohe algul koormati laps kahe tähestikuga;

2) kõige kergemini hääldatavaid häälikuid märkivad tähed on keerulise kujuga;

Kitrjutamise ja lugemise koos õpetamise positiivseks pooleks peeti mõlema tegevuse assotseerumist: kirjutades õpitakse ka lugema. Kirjutamine sundis materjali aeglasemalt edasi võtma, harjutati iseseisvust. Liitklassi puhul sai kohe võimalikuks iseseisev töö /45, lk. 67/.

Ka enamus aabitsaid oli sellest meetodist lähtudes koostatud.

Ometi leidis lugemise ja kirjutamise lahus õpetamine rohkem pooldajaid. Öeldi, et kirjutamise mõistet ei tohi võtta kitsalt - selle alla mahub ka tähtede joonistamine, tikkudest ladumine ning savist voolimine, ei ole last kohe vaja alguses koormata suletehnikaga. Kirjutamise mängulisi võtteid lubati kasutada seni, kui need arendavad ja liiga lihtsaks ei muutu.

Lugema õppimiseks peab laps mõistma, et sõna koosneb häälikutest. Kahekümnendatel aastatel kasutati selle oskuseni jõudmiseks

enamasti normaalsõna meetodit. Nimetatud meetodi pooldajad valisid lugema õppimise lähtekohaks nimisõna. Kodulootunnis kõneldi asjast või elusolendist, mida see sõna tähistab, lugemistunnis tehti sõna häälikuanalüüs, häälikutest valiti tarvilik ning tutvustati lapsi sellele vastava tähega. Kui teatud hulk häälikuid omandatud, alustati ka lugemisharjutustega.

Normaalsõna meetodi puudusteks peeti seda, et:

- 1) meetod sattus vastuollu üldõpetuse printsiibiga, nõudes lugema õpetamisele koduloo arvelt liigset tähelepanu ja surudes koduloo lugemisõpetuse abiaine positsioonile;
- 2) liialdati analüüsimisega, muud võimalust meetodi kasutajad hääliku tundma õppimiseks ei näinud, juba alguses puutus laps kokku 3-4 häälikust koosneva sõnaga;
- 3) eriti ilmnis meetodi ühekülgsus sulghäälikute omandamisel;
- 4) kitsenduseks oli tingimus, et normaalsõna rollis võib esineda ainult nimisõna, kuna need tähistavad asju, mida saab lapsele näidata.

Et üldõpetuse printsiibiga mitte vastuollu minna, soovitati leida täishäälikule vastav hüüdsõna lapse enda keeletagavarast ning pöörida see emotsionaalsesse jutukesse. Viimase võttega sai muud õpitavat ilmestada ja täiendada.

Loodushäälte selline kasutamine välistas lastele raske häälikuanalüüsi häälikutega tutvumise algperioodil. Kui lapsed tundsid juba mitut häälikut, valiti järgnevateks harjutusteks kahest tuttavast häälikust koosnevad hüüdsõnad ning hiljem tehti viimase häälikuline analüüs.

Lugema õpetamise algul esinesid analüüs ja süntees võrdselt, te harjutustega /14. lk. 199/.

kuid mida edasi, seda suuremat osa etendas süntees. Alles siis, kui osati kahest häälikust koosnevaid hüüdsõnu vabalt kokku öelda, tutvuti esimese kaashäälikuga /32/.
 ja õppekirjandusega.

Kirjutamise alustamisega soovitati mitte rutata, peeti vajalikuks juba eelpool nimetatud harjutusi (voolimine, lõikamine, punumine). Lubati nii püst- kui kaldkirja vaagides mõlema puudusi ja eeliseid:

- 1) püstkirj võtab vähem ruumi;
- 2) seda on kergem lugeda;
- 3) kaldkirja saab kiiremini kirjutada.

Kardeti, et kaldkirja omandamine rikub õpilase kehahoiu ja on kahjulik silmadele. Soovitati 58° - 60° kallet, 45° peeti juba kahjulikuks. Õige asendi saavutamiseks kirjutamisel tuli jälgida järgmisi momente:

- 1) ülakeha olgu sirge;
- 2) pea olgu veidi ettepoole, kuid mitte küljele painutatud;
- 3) silmade kaugus vihikust olgu 25-37 cm;
- 4) valgus paistku vasakult;
- 5) rind ei tohi toetuda laua servale;
- 6) õlad olgu ühekõrgusel ning rööbiti laua servaga;
- 7) $2/3$ küünarvartest olgu laual;
- 8) labajalad olgu põrandal ja üksteisest kahe jalalaba kaugusel;
- 9) kirjutava käe kolm esimest sõrme olgu painutatud ja hoidku sulepead, käsi toetugu 4. ja 5. sõrmele;
- 10) vasak käsi hoidku vihikut /46/.

Kui õpetaja käekiri polnud sobiv, tuli näitlikustamiseks kasutada seinatabeleid, ära kirjutamist soovitati siduda grammatiliste harjutustega /14, lk. 111/.

Nagu juba eelpool mainitud, said uute metoodikasuundade rakendamisel takistuseks aabitsad. Loomaks töökooli teenivat aabitsat, tutvuti mitmel pool Euroopas ilmunud õppekirjandusega.

Saksamaal valitses seisukoht, et lugema õppimine peab toimuma seinatahvli, lugemiskasti ja lugemismasina abil harjutades. Aabits aga olgu selleks, et kinnistada seda, mis juba õpitud. Seega lugemistehnilised harjutused ei kuulu aabitsasse, küll aga pidi aabits kinni pidama häälikuõpetuse alustel põhinevast kergemalt raskemale liikumise suunast, kuid ei tohtinud sisule kitsendavalt mõjuda.

Häälikuharjutuste läbimine pidi toimuma klassis, sest

1) need teeb huvitavaks just õpetaja eriline käsitusviis, kodus sai aabitsa teksti abil oskusi kinnistada;

2) õpetajale pidi jääma harjutuste kokkuseadmisel valikuvabadus, lähtudes klassi tasemest /45, lk. 98-99/.

Eesti tolleaegsed aabitsad on üle kuhjatud lugemistehniliste harjutustega, kindla süsteemita normaalsõnade ning pildikestega. Mahu piiratuse tõttu on tähed väikesed ja read kokkusurutud.

Leiti, et aabitsa peaks kasutusele võtma juba lugema õpetamise algul, kuid mitte lugema õpetamise raamatuna, vaid lugemikuna. Aabitsa sisu peaks olema lastepärane, soovitati aabitsas esinevad palad siduda üheks tervikuks. Sellisena oleks aabits olnud õpetajale abiks lugemise õpetamise hea taseme tagamisel.

/14 /.

2.2.3. Kirjandusõpetus ja vabad tööd

Kirjandusõpetust nähti kahekümnendate aastate algkoolis isiksuse arendamise peamise tegurina, kujutlusvõime ja intui-tiivse mõtlemise arendajana. Toodi esile ka kirjanduse tähtis koht eetilises kasvatuses. Algkool pidi lugemisoskuse viima sellisele tasemele, et õpilane kooli lõpetades end raamatu abil täiendada oskaks ning loetavate teoste kohta iseseisvalt arva-must avaldaks.

Lõppsihi poole liikudes saavutati töö käigus rida lähemaid eesmärke. Nimelt äratas lugemine varem omandatud kujutlusi. Kui lugemisaines on valdav emotsionaalne pool, siis rikastub ka tun-deelu.

Lugemistunnis olid olulisel kohal ka reaalselised palad, mis sisaldasid fakte ajaloost, maateadusest, loodusteadusest, jätkates nii emakeele tunnis üldõpetuse põhimõtet, aidates avas-tada seoseid erinevate õppeainete vahel /25 /.

Kirjandusõpetuses valitses kõnealusel perioodil kaks mee-todit: ajalooline käsitus, millest oli pögusalt juttu ka ees-pool ning üksikute teoste kunstilis- psühholoogiline omandamine väljaspool ajaloolist konteksti.

Ajaloolise meetodi kasutamise puhul ei analüüsitud teose sisu, vaid piirduti autori eluloo ja tema teoste üldise iseloo-mustusega. Kirjeldatud meetodit kasutati peamiselt keskkoolis. Sealgi ei leidnud see täielikku toetust.

Algkoolis oli ajalooline meetod piiratud õppeaja ja õpilaste vähese ettevalmistuse tõttu välistatud, lähtuti kunstilis - psühholoogilisest õppemeetodist. Viimase aluseks oli töö teose tekstiga. Kunstilis - psühholoogilist meetodit peeti teostatavaks kahel tingimusel:

- 1) kui valitud teosed on õpilastele jõukohased;
- 2) kui õppeeesmärkide püstitamisel arvestatakse õpilaste arengutaset.

Kunstilis - psühholoogilise meetodi ülesannetena nimetati:

- 1) tegelaste karakterianalüüs, lähtudes viimaste käitumisest ja väljendusviisist;
- 2) autori kunstiliste, ühiskondlike taotluste lahti mõtestamine;
- 3) autori tähtsamate kunstiliste võtete jälgimine (sõnastus, faktid, stiil);
- 4) tutvumine ühiskondlike, ajalooliste faktidega, mis aitavad teose sisu, ideid ja taotlusi mõista;
- 5) jälgida autori suhtumist teose tegelastesse;
- 6) leida kirjaniku autobiograafilised nüansid vaadeldavast teosest /68 /.

Esile toodi teose kui terviku käsitlemise vajadus, kuna ainult siis võib mõista kõiki esitatavaid suhteid ja autori kõiki taotlusi. Antud põhimõtte rakendamisele sai takistuseks raamatukogude kehv olukord ja väärtkirjanduse tõlgete vähene ilmumine. Lahendusena pakuti klassiramatukogude loomist /43 /.

Töökooli põhimõttest lähtudes soovitati häälega lugemist, kuid rõhutati esineja eelneva ettevalmistuse vajadust. Ainult sel juhul arenevad keel "... leksikaalselt, fraseoloogiliselt ja stiilikultuurilt /25 , lk. 388/".

Vastavalt käsitletavale ainele jaotati lugemistunnid eritüüpidesse. Kõige tavalisemaks aineks peeti lühikest proosapala (jutustus, anekdoot, muinasjutt, legend, müüt, mõistujutt, dialoog). Esimestel õppeaastatel käsitleti pala ühe tunni ulatuses, vanemates juba kahe tunni jooksul, jälgides:

- 1) sündmuste arengut;
- 2) tegelaste erimevaid karaktereid;
- 3) pala peamõtet.

Teise tüüpi koondati lühemad jutustavad luuletused (valm, ballaad, mõistulugu, jutustav rahvalaul). Nimetatud kirjandustervikuis on sisu lihtsam, kuid väljendusvahendid keerukamad, sisu mõistmine raskem. Luuletuste põhjal tehti iseseisvaid kirjatöid, deklameeriti ja dramatiseeriti.

Kolmandasse lugemistunni tüüpi paigutati tundelüürika. Selle luuleliigi mõistmine eeldab vastava meeleolu loomist klassis. Hoiatati liigse analüüsi eest, et mitte tervikut lõhkuda.

Neljandasse tüüpi kuulus mõtteluule, siin tõsteti just analüüsi esile.

Järgmisena mainiti reaallainelisi proosapalu, nende rollist emakeele tunnis oli juttu eespool / vt. lk. 21 /.

Lugemistunni ainena nähti ka lühikesi looduskirjeldusi mahukamatest ilukirjanduslikest teostest. Neid kasutati ilulugemisel, meelepidamise hõlbustamiseks peeti otstarbekaks kava koostamist /25 /.

Eraldi rühmana vaadeldi "... pikema ulatusega eepilisi ja draamatilisi ainetervikuid...", mille käsitus nõuab 4-8 tundi (novellid, külajutud, romaanid, näidendid ja poeemid /25, lk. 390/".

Viimase tunnitüübina tuli kõne alla tähtsamate kirjandusliikide võrdlemise ning üksteisest eraldamise õpetamine. Sellise analüüsi eesmärgiks oli teadmiste süstematiseerimine ja kinnistamine, ka soovitati algkoolikursuse lõpul uuesti läbi võtta õpitud luuletajate looming, et luua õpitust terviklik pilt.

Eelpool nimetatud tunnitüüpide vaheldumine pidi "teostama korraliku ehk süstemaatilise lugemisõpetuse, mis peab õpilase aegamööda viima raamatute iseseisvale lugemisele /25, lk. 391/".

Oluliseks peeti ka vanemate keelevormidega tutvumist, selle ülesande kandjaks sobis kõige paremini rahvaluule. Folklooriküsimust käsitleti ka II emakeele õpetajate kongressil ning võeti vastu vastavasisuline resolutsioon:

I 1. "Et muinasjutud arendavalt ja kasvatavalt mõjuksid, kirjanduslikult kasvataksid, peab esitatavatel muinasjuttudel olema kunstiväärtus ...". Katkendilised ja vormitud viirastuslood tontidest, kodukäijatest, umbluust ja ussikuningatest ei ole algkoolile soovitatavad.

2. Väärtuslikke muinasjutte esitatagu mitte teaduslikus süsteemis, vaid didaktiliselt raskusprintsibi järele:

a) kerged elajatejutud; b) lühikesed kohalikud muinasjutud; c) õnnemuinasjutud, milles vaid üks läbiv motiiv; d) keerulise-
ma iseloomuga muinasjutud; e) kangelaslood ja müüdid.

II 1. Rahvaluule õpetamisel peab olema kasvatav ja arendav, eetiline ... siht. Ka peab rahvaluule tutvustama õpilasi rahva keele omapärase stiili ja vanemate keeleliste vormidega.

2. Rahvaluule näiteid peab kolmel esimesel õppeaastal käsitlema muu lugemismaterjali hulgas, 4. ja 5. ning 7. ja 8. õppeaastal aga järgmises järjekorras: muinasjutud, vanasõnad,

kõnekäänud, mõistatused, rahvalaulud, kangelaslood.

3. Rahvaluulet peab siduvasse vahekorda viima niisuguse kunstluulega, mis käsitletud rahvaluule ainetel ja eeskujul.

4. Rahvalaulu põhjalik läbivõtmine peab käima "Kalevipoja" käsitluse eel /14, lk. 115-116/.

Samas suhtuti "Kalevipoega" küllaltki skeptiliselt - heideti ette kunstlikku süžee ülesehitust ning halba keelt. On öeldud: "'Kalevipoega" tuleb pidada rahvaluulel põhinevaks kunstluuleks... Pole ju "Kalevipojas" ei õiget keelt ega korralikku stiili; ei ole rahvalaulu ega rahvakombeid ... /101, lk. 99-100/. Soovitati siiski järgmisi lugusid: Kalevipoja noorus (1.-7.), töö (8.-9.), mõõgalugu (11.), rännak ilma otsa (16.) ja viimased võitlused (17.-20.) /101/.

Kriitikale vaatamata oli "Kalevipoeg" laste hulgas lugemistestide alusel populaarsuselt 6.-8. teos. Üldse eelistati vabadusaateid propageerivaid raamatuid (E. Bornhöhe "Tasuja", E. Vilde "Mahtra sõda") /42/.

Kirjandusõpetusega olid tihedalt seotud vabad kirjatööd. Ettevalmistust esimesteks iseseisvateks kirjatöödeks alustati juba esimesel õppeaastal - seda üksikute sõnade kirjutamise ja lihtsate lausete moodustamisega. Teisel õppeaastal koostati juba pikemaid lauseid, 3. õppeaastal järgnesid pikemad iseseisvad tööd.

Koduseks ülesandeks jäetud kirjatöö jaoks koostati klassis kava. Töö valmides pidi õpilane kirjutatu ise põhjalikult läbi vaatama ja vead parandama, soovitati kolmekordse lugemise meetodit:

1) loeti valjusti harilikus tempos ning parandati stiilivead;

2) loeti poolvaljusti süvenedes lauseehitusse, jälgides kirjavahemärke;

3) vaadeldi iga üksikut sõna ja lauseliiget ning parandati grammatika- ja ortograafiavead.

Pikemate tööde optimaalseks hulgaks peeti 10-12 tööd aastas. Vanemates klassides jäi tööviis samaks, kirjutised muutusid vaid põhjalikumaks. Hoiatati liiga abstraktsete teemade andmise eest.

Klassitöid võis kirjutada 1-2 tunni jooksul, kodune kirjatöö pidi valmima kahe nädalaga. Toonitati, et õpetaja ei tohi liigset tähelepanu osutada õigekirjavigadele, vaid peab rõhuma sisulisele küljele /14, lk. 111-112/.

Stiilitunde arendamiseks loeti õpilaste töid klassis ette ning arvustati ühiselt.

Ümberjutustuste ainenäide peeti parimateks lihtsaid proosapalu. Jutustavad luuletused moodustasid vabade ümberjutustuste raskema astme, kuna jutustuse vormi pidi õpilane ise leidma. Mõttelüürakagi võis kirjatööde aluseks jääda /68/.

Kirjandusõpetuses vahendati samuti töökooli põhimõtet, andes õpilasele võimaluse üha iseseisvamalt töötada ning respekti-rides lapse enda lähenemisviisi käsitletavatele teemadele.

4) raamatute vahetamine üle langeb otsuse alusel pedagoogika nõukogu. Nõukogule lisati Õpperaamatute komisjoni poolt 18-

bi vaadatud raamatud 2.2.4. Õppekirjandusest avaldati soovitud raamatute nimekiri nr. 2 ja 1927.a. nimekiri nr. 3.

1924. aastal moodustati Haridusministeeriumis Õpperaamatute komisjon, mille ülesandeks jäi õpikute läbivaatamine ja nende soovitamise koolidele /19, lk. 44/. 20. juunil 1924.a. kinnitati komisjoni kaheks alaliseks liikmeks P. Põld ning Juhan Lang, kolmandaks liikmeks Woldemar Raam. Komisjoni juhatas F.V. Mikkelsaar.

Kui komisjoni liikmed olid raamatuga rahul, anti soovitus ilma retsenseerimiseta /21, lk. 25/. Retsenseerimisega tegelesid peamiselt tegevõpetajad. Peeti silmas õpiku vastavust keh-tivale õppeprogrammile, keelt, stiili, kuid ka aine esitamise vastavust teaduslikele, pedagoogilistele ja metoodilistele nõue-tele. 1924.a. vaadati läbi 29 õpikut, millest soovitus anti 10-le kuna 19 ei tunnustatud sobivaks. Komisjoni otsus ei sisaldanud mingit käsku ega keeldu nende tarvitamise kohta /19/.

Sagedane raamatute vahetamine tekitas nurinat ning seetõt-tu andis Haridusministeerium 20. juulil 1925.a. raamatute vahe-tamise osas järgmised korraldused:

- 1) soovitatud raamatut ei tohi vahetada soovitamata raama-tu vastu;
- 2) soovitatud raamatu võib vahetada soovitatud raamatu vas-tu kahe aasta pärast;
- 3) soovitamatu raamatu võib vahetada soovitatud raamatu vastu ühe aasta pärast;

4) raamatute vahetamise üle langetab otsuse ainult pedagoogika nõukogu. Määrusele lisati Õpperaamatute komisjoni poolt läbi vaadatud raamatute nimekiri nr. 1. 1926.a. avaldati soovitud raamatute nimekiri nr. 2 ja 1927.a. nimekiri nr. 3.

Kirjandusõpikutest ja -lugemikest olid koolides käsitleta-val perioodil kasutusel M. Kampmanni "Kooli lugemis raamatu" I-III jagu, M. Nurmiku "Eesti kooli esimene lugemik" (1920), "Teine lugemik" (1921), "Kolmas lugemik" (1923), "Neljas lugemik" (1924). Aastail 1923-1925 ilmusid V. Tammani ja A. Rulli "Huvi-taja" I-IV osa. Need olid samuti algkooli õpikuteks /21 /.

Kampmaa lugemike kiituseks öeldi, et palad on selgemõtteli-sed, eetilised ning ilmapealetükkiva moraalita. ("õpp", "õppim")

M. Nurmiku sulest ilmunud lugemikele heideti ette (Esimese lugemiku II trükk) labaste kõnekäändude esinemist lugemispala-des ja mõistatustes, ka ebasündsa käitumise propageerimist. Samuti ei soositud Tootsi-lugusid - avaldavat õpilastele halba mõju. Lugemikarjused on siin kokku pandud, et õpilastele saaks

1921.a. ilmusid August Raua viiendale ja kuuendale õppeaas-tale koostatud kirjanduslikud lugemikud (1922 illustreeritud kordustrükk). Oluline koht neis raamatutes on katkenditel eesti autorite tähtsamatest teostest, mida on keeleliselt parandatud. Esimeses jaos olid esindatud Faehlmann, Jannsen, Kreuzwald, Koi-dula, Hurt, Veske, Eisen jt., teises 13 uuemat autorit. Kuna oli probleeme teoste muretsemisega, tervitati pikemate katkendite esinemist lugemiseks /50 /.

Aabitsatest ilmus mitmeid kordustrükke ning ka päris uusi raamatuid. 1921 nägi valgust Ploompuu "Aabits" (7. trükk), mille koostamisel lähtuti analüütilis-süntheetilisest meetodist. Kolmes

kõrval / 44, lk. 77 /.

aabitsa osas on kasutatud gooti kirja, antud on nii väikesed kui suured tähed, neljandas jaos minnakse üle ladina tähestikule, raamatu lõpus leidub ka liikuv aabits.

Kasutusel oli ka Kampmaa aabits, mille ülesehitus on sarnane eelpool kirjeldatud õpikuga, kuid alustatud on ladina tähestikuga.

A. Rulli ja V. Tammani "Huvitaja" I on aabits ja alglugemik. Aabitsas ei leidu üksikuid sõnu ega silpe, need on lisana erilehel, liigitatuna vastavalt aabitsaosa sisule. Sellist lisa ei peetud vajalikuks, kuna sõnad eelharjutusteks valis õpetaja vastavalt üldõpetuses läbitud materjalile. Kritiseeriti ka normaalsõnade valikut - neid peeti lastele ebahuvitavaks ("onu", "naine" jne. . "Huvitaja" lähtus normaalsõna meetodist, käsitledes kirjutamist ja lugemist koos. Maramaa "Aabitsale", mis ilmus 1922.a., heideti ette järjekindluse puudumist. Autor annab korraga neli tähestikku - ladina suur ja väike ning gooti suured ja väikesed tähed. Lugemisharjutused on nii kokku pandud, et üksikute sõnade vahel valitseks seos, kuid palade sisu peeti lastele ebahuvitavaks /45 , lk. 129-130/.

1922.a. ilmus veel Vaheri "Aabits-vihik-loen-kirjutan", mis on mõeldud kirjutamise õppimiseks. Antud on ladina tähestik /50/.

J.Oro ja M.Nurmiku "Aabitsas" (1924.a.) on kasutatud normaalsõna meetodit, kuid häälikuharjutustele on pööratud vähe tähelepanu. Aabitsa kiri on arvustaja arvates raskesti loetav. Illustratsioone peeti üksluisteks. Arvustuses märgitakse: "Tuleks luua uus huvitavam tekst, paremad pildid, parem kiri ja tuleks ka "Aabits" varustada tarvilikkude metoodiliste näpunäidetega, kus oleks märgitud kõik materjal, mis vajalik läbi võtta aabitsa kõrval / 44, lk. 77 /.

3. AASTAD 1928 - 1936

3.1. Haridussituatsioon

=====

Aastail 1928-1936 toimusid pöördelised sündmused Eesti hariduselus. 1930.a. rakendus täiel määral 1920.a. algkooliseadus, aasta hiljem kehtestati aga uus seadus.

1934.a. viidi läbi keskkoolireform, mis tähistab ühtluskooli idee hülgamist Eestis. Metoodiliste uuenduste seisukohalt oli oluline uute õppekavade kehtestamine 1928.a.

1927/28 õppeaastal toimus üleminek 5-klassilisele koolikohustusele 22 vallas ja alevis. 1928/29 õppeaastal kehtestati 5- ja 6-klassiline koolikohustus laiemas ulatuses.

Peamiseks probleemiks koolikohustuse laiendamisel jäi ikka ruumikitsikus, lahenduse pidid leidma omavalitsused. Olukorda leevendas kooliealiste laste arvu vähenemine aastail 1924-1928 eelnenud sõdade tõttu. Siiski sai 6-klassilise koolikohustuse ilma täiendavate ehitusteta kehtestada ainult Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Narvas.

1929/30 õppeaastal kehtis 6-klassiline koolikohustus 11 linnas, 5-klassiline 6 linnas (Tallinnas, Tartus, Rakveres, Võrus, Tõrvas ja Paldiskis) ja 4-klassiline ühes linnas (Petseris).

Koolist eemale jäävate laste arv koolikohustuse pikendamise tõttu ei suurenenud - 1926/27 õppeaastal 2,9%, 1928/29 2,4%.

Oktoobris puudus aga põllutööde tõttu koolist 20% õpilastest.

Kolmekümnendatel aastatel oli majanduskriis ning seetõttu koondati hulgaliselt algkooli, suurenes liitklasside arv. Õpilasi võis kahe klassi liitmisel olla 50, 3-6 klassi ühendamisel 40 /20, lk. 111-112/. Maal kasvas õpilaste keskmine arv 27-lt 31-le, keskmiseks klasside arvuks ühes liitklassis oli 2,2 /33, lk. 194/.

Uut, 1931.a. algkooliseadust välja töötades arutati nn. suvekooli kehtestamise võimalust. Maa-algkoolides oleks kahe esimese klassi õppetöö kestnud 20. augustist 15. oktoobrini ja 16. maist 20. juunini, ühtlasi taheti õppeaega ühe aasta võrra pikendada, kuid plaan ei leidnud toetust.

1931.a. jõustunud "Avalikkude algkoolide seaduses" oli koolikohustus 8.-16. eluaastani või kuni kuuenda klassi lõpuni. Uus seadus lubas maal õppetööd hiljem alustada ning kevadel varem lõpetada. Kool töötas 1. septembrist kuni 31. maini, maal vähemalt 180 päeva aastas. Algkooli õppeplaani kuulusid: 1) emakeel, 2) usu- ja kõlblusõpetus (vabatahtliku ainena), 3) kodulugu, 4) matemaatika, 5) loodusõpetus ja tervishoid, 6) maateadus, 7) ajalugu ja kodanikuõpetus, 8) üks võõrkeel eestikeelsetes koolides ja riigikeel vähemusrahvuste koolides, 9) joonistamine, 10) tööõpetus, 11) laulmine, 12) võimlemine /73/. Tunnikava muudeti pea igal aastal. 1934.a. jäeti algkooli õppeplaanist välja võõrkeel. Viimast oli õpetatud kesk- ja algkooli astujate ettevalmistamiseks, kuid seal jätkas kooliteed vaid 1/10 lõpetajatest /33, lk. 195-196/. Ülevaate emakeeletundide arvust erinevatel õppeaastatel annab tabel 4 /71, 74, 72, 18/.

Emakeele tundide arv oli maal suurem, kuna õppetöö kestis lühemat aega.

2) keskkooli õppeaastad 3-aastase gümnaasium, kuhu Tabel 4

Õppeaastad	Klassid	I	II	III	IV	V	VI	Kokku
1928/29	Maal	8	8	8	7	6	5	42
	Linnas	8	8	8	7	5	5	41
1930/31	Maal	8	8	8	8	6	5	43
	Linnas	8	8	8	6	5	5	40
1931/32	Maal	8	8	8	8	6	6	44
	Linnas	8	8	8	7	5	5	41
1935/36	Maal	8	8	8	7	6	6	43
	Linnas	8	8	8	7	5	5	41

1933.a. alustati ettevalmistusi keskkoolireformiks. Kujunes rida arvamusi:

- 1) keskkooli aluseks jäägu algkooli 4 esimest klassi, ka 5. ja 6. klass taheti säilitada;
- 2) keskkool põhinegu 6-klassilisel kohustuslikul algkoolil;
- 3) keskkool olgu kaheüübiline;
 - a) 3-aastane reaalkool,
 - b) 6-aastane gümnaasium, mille lõpetajad võivad astuda ülikooli.

25. mail välja antud riigivanema dekreet alandas koolikohustuse 14. eluaastani. Õpilased, kes said 14-aastaseks õppeaasta esimesel poolel, võisid koolist lahkuda eelmise õppeaasta lõpul 13,5 aastaseks /76, lk. 191/.

1934.a. koolireformi käigus muudeti keskõppeasutused kaheastmeliseks. Loodi:

- 1) keskkool kitsamas mõttes 5-klassilise progümnaasiumi ja 3-klassilise reaalkoolina;

2) keskkooli baseeruv 3-aastane gümnaasium, kuhu pääses konkursi alusel / 20, lk. 65-66/.

Keskkooli 1. ja 2. klassiga paralleelselt jäi püsima ka algkooli 5. ja 6. klass. Algkoolilõpetajad võisid eksamite alusel astuda 3. klassi, see oli seotud raskustega (vt. lk. 52).

7. detsembril 1934.a. tõsteti koolikohustuslike laste vanuse ülemmäära poole aasta võrra - õpilased, kes said 14-aastaseks kooliaasta jooksul, pidid klassikursuse lõpetama /75/.

Kriisiaastatele vaatamata jäädi algkooli lõpetajate haridustasemega rahule. Õpilaste edasijõudmine oli 1934/35.a. 83,3% /75/. Algkooli kui ühtluskooli esimest astet aksepteeriti, 1934.a. koolireformi, mis muutis 6-klassilise algkooli ümmikkooliks, kritiseeriti.

3.2.1. 1928.a. suukuulise õppekava algkoolis

3.2. Metoodiline mõte

=====

Käsitletava perioodi algaastatel oli koolielu suhteliselt stabiilne, vastu võeti uued õppekavad. Õpetajatele esitati suuremaid nõudmisi, kui iseseisvuse alguses. Leiti, et õpetaja amet eeldab: 1) meelsust, 2) loovust, 3) oskust jätmaks õpilastele vabadus teadmisi avastada, sest ainult isetegevus muudab õppimise loovaks.

Õpetaja pidi olema väljakujunenud isiksus ja end pidevalt täiendama. Emakeeleõpetaja pidi lisaks grammatikatõdede valdamisele olema kursis ka keeleajalooga, omama head keelevaistust /15/.

Pedagoogile pandi südamele:

koostada vähirühmide liikumise /5, lk. 11/.

"1. Teeni oma riigi rahvast, kes on usaldanud sulle su ameti. Kui ei saa oma ametit ühendada südametunnistusega, siis loobu.

2. Ole kaastöötaja üldises tööühiskonnas. Ole juht ja hoia oma mina kui isiksust.

3. ... ole noorele sõber, kui ta sõprust otsib.

4. Ole sõber lapse vanemaile.

5. Püüa olla meisterlik oma õppeaineis /15, lk. 336/".

Neid põhimõtteid tasuks järgida ka tänapäeval.

Õpetuslikku poolt jälgides tundub, et küsimused lugemaõpetamisel olid saanud lahenduse, metoodikud tegelesid peamiselt kirjaõpetuse, õigekirja ja kirjandiõpetusega.

3.2.1. 1928.a. emakeele õppekava algkoolis

1928.a. õppekavade /5 / kasutusele võtmisega algas uus etapp töökooli arengus. Materjalihulga tunduv vähendamine andis õppesisu valikul õpetajale suurema vabaduse, kui 1921.a. õppekava.

Tähelepanu väärrib, et üldises seletuskirjas toodi välja algõpetuse kaks eesmärki, rõhutades kasvatislikku poolt: "Algkooli esimene tähtsam ülesanne on kasvatus. Kogu õpetus algkoolis peab võtma oma sihiks laste kehalise ning vaimlise arendamise ja kõlbla täiendamise, luues sellega aluse selge ilmavaate, kindla ning hea iseloomu ja teovõimsa isiksuse kujunemisele.

Algkooli teine tähtis ülesanne on anda lastele püsivaid oskusi ja teadmisi, mida vajab iga kodanik demokraatliku ühiskonna väärtusliku liikmena /5, lk. 11/".

Eelmistes õppekavades algkoolis kasvatus osa ei puudutatud.

Ainevalikul arvestati 1928.a. alljärgnevaid põhimõtteid:

- 1) ainevalik peab lähtuma psühholoogilistest alustest;
- 2) etteruttamises lapse arengust ja õppematerjaliga ülekõr-
mamisest tuleb hoiduda;
- 3) õppesisu määratlemisel tuleb arvestada kohalikke olusid;
- 4) ainete teaduslik-süsteemiline käsitus ei kuulu alg-
kooli;
- 5) algkoolis käsitletakse kodumaist ainet, arvestades kaas-
aja aktuaalseid probleeme.

Eraldi toodi välja iga õppeaine ülesanded algõpetuse üldi-
ses kontseptsioonis. Peatuti kasvatuslikel eesmärkidel, omanda-
tavatel teadmistel ja oskustel ning õppeainete keskustusel.

Emakeeleõpetuse kaudu taotleti järgmiste kasvatuslike ees-
märkide saavutamist:

- 1) arendada kujutlus- ja mõtlemisvõimet ning tahet vaatle-
misel;
- 2) kasvatada armastust kirjanduse ja emakeele vastu.

Emakeelekursuse läbimine pidi andma:

- 1) mõtete väljenduseks ja ühiskeeles mõistmiseks tarviliku
sõnavara;
- 2) selge, kaasaelava ja ilmeka lugemisoskuse;
- 3) iseseisva selge kõne- ja kirjaoskuse;
- 4) selge, korraliku, individuaalse käekirja;
- 5) ilukirjanduslike teoste tundmise / 5 , lk. 4/".

Keskustuse põhimõtet järgides pidi õpetaja valima lugemispa-
lu ajaloost, maateadusest, loodusõpetusest, kasutama laulu luu-
letuse õppimisel. Emakeele õppesisu sai omakorda kasutada kõlb-

lusõpetuses, ajaloos, usuõpetuses, laulmises.

Igal õppeaastal olid omad eesmärgid, millest õpetades tuli lähtuda. Näiteks kujundati esimeses klassis välja püsivad töö- ja korraharjumused, aidati lapsel kohaneda koolikeskkonnaga. Emakeele õpetuses lähtuti kodulootunnis läbitavast materjalist. Arvestades lapse kodumurde eripära, siirduti aegamisi kirjakeelele.

1. Esimene klass hõlmas lugemise ja kirjutamise algastme nagu eelmiseski õppekavas.

Grammatika osas tutvustati lapsi kõigi lauselõpu märkidega. 1921.a. õppekavas mainiti neid alles 3. õppeaasta programmis koos lauseliikidega.

2. Teisel õppeaastal jätkati kõneoskuse arendamist. Olulisel kohal oli lugemishuvi äratamine ning käekirja arendamine.

Grammatikas peatuti sõnade poolitamisel, vaadeldi pöördelõppe, mis enne kuulusid 3. klassi kavasse. Ära kirjutamiseks lubati kasutada ainult seotud ning eelnevalt läbi arutatud teksti. Viimast nõuet eelmistes kavades ei esitatud.

Loeti muinasjutte, lastelaule, eepilisi luuletusi ja mõistatusi.

3. Kolmandas klassis keskenduti kodukoha minevikule ja olevikule, kasutades rahvaluulet ning kohalikke muistendeid ning eepilis-lüürilisi luuletusi. Kirjatöodes kajastusid õpilaste tunded ja mälestused.

4. Neljandas klassis emakeelekursuse lähtekohaks said lugemispalad, keel ja teised õppeained. Folkloorile (müüdid, legendid, lastepärased rahvalaulud) lisandusid lastenäidendid, kirjeldused, ilukirjanduslikud reaalselised proosapalad.

Keeleõpetuses tutvuti astmevaheldusega. Eelmises programmis oli astmevahelduse õpetamine ette nähtud viiendas klassis.

5. Eelviimasel aastal olid plaanil ilukirjanduslikud teosed ja fantaasiakirjandid.

Grammatikas jätkati astmevahelduse käsitlemist, peatuti interpunktsioonireeglitel (koma põimlauses), kokku- lahukirjutamisel ning morfoloogiaprobleemidel (osastava lõpud, te- ja demitmuses jne.).

6. Algkooli viimasele õppeaastale jäeti teadmisi süstematiseeriv ja süvendav osa.

Õppetöö aluseks peeti jätkuvalt töökooliprintsiipi, lapsel tuli määrata tegevuse eesmärk ning töökorraldus. Õpetajale tuleb meelde, et õppekavas antud teemade järjekord ei ole kohustuslik, paljusid teemasid läbitakse paralleelselt (kõneharjutused, lugemine, kirjutamine).

Õppekavas ei ole antud kohustuslikku lektüüri. Seletuskirjas mainitakse mitmete autorite (A. Kitzbergi, L. Koidula, J. Liivi, E. Enno, A. Haava, M. Underi jt.) loomingut, kuid teoste valiku üle otsustamise õigus jäetakse õpetajale.

Kirjandusloolise väärtusega teoseid (Kreuzwaldi, Kunderi, Jannseni jt.) loomingu soovitati tutvustada seoses ajalookäsitlusega.

Ortograafia õppimisel mainitakse uue seisukohana individuaalse töö vajadust, lähtudes ikka keelekasutuslikust suunast.

1928.a. õppekavadele anti kooliringkondades hea hinnang. Probleemid tekkisid peale koolireformi.

5-aastase keskkooli kaks esimest klassi kuulusid kohustusliku hariduse tsükklisse. Keskkooliõpilased pidid kolmanda õppe-

aasta alguseks saavutama algkoolilõpetajatega võrdse haridustaseme. Kahe koolitüübi õppekavades esines aga põhimõttelisi erinevusi:

1. Algkoolis oli esiplaanil kodumaine aine, keskkoolis min- di sellest nõudest mööda.

2. Keskkooli õppekavades paigutati materjal teaduslik-süs- temaatiliselt, vastandina algkooli keskusluse põhimõttele. Kes- kuslus aitas kaasa haridusterviku tekkimisele.

Emakeele kavade osas suuri erinevusi ei täheldatud, aga

2. keskkooliklassi programmi kuuluvat ortograafia süstemaati- list ülevaadet ei peetud eakohaseks.

Algkooli lõpetajate astumist keskkooli takistas ka võör- keele oskuse puudumine.

Õppekavade võrdlusest selgub, et 1934.a. reformid lammuta- sid ühtluskooli.

kirjutama õpetamine

3.2.2. Kirjutama õpetamine

Kirjutama õpetamisele pöörati suhteliselt palju tähelepanu, kuna muret tegi õpilaste ja ametnike korratu ning ebaselge käe- kiri. Autor arvab, et tegu on lugemise ja kirjutamise üheaegse õpetamise tagajärgedega.

Sel perioodil õpetati lugemist ja kirjutamist valdavalt la- hus, siiski oli jäänud mitmeid lahendamata küsimusi. Ikka ei suudetud otsustada, kas eelistada püst- või kaldkirja, kirjuta- da joonestikuga või joonteta paberile /15, lk. 343/.

Nagu juba mainitud, oli algkooli ülesandeks selge, korra-

liku ja individuaalse käekirja kujundamine /15, lk. 112/.

Selgeks peeti kirja juhul, kui: *joonistähed:*

- 1) oli kasutatud tuntud tähekujusid; 8, 11;
- 2) kirjas valitses tugev vormide vahe;
- 3) üksiktähed ja sõnakujud olid hästi loetavad;

4) valitses põhitähtede ülemiste ja alumiste pikkuste õige vahekord; *liku, liistalt, tõmmates jooni allvalt alla ja vöö-*

5) valiti ühtlased proportsionaalsed sõnade ja ridade vahed /48, lk. 118/. *vaateõpetusega: 8-nagu des, 3-vahele kringli-*

Kirja selguse poolest eelistati püstkirja. Arvati, et kalle kujuneb vanemates klassides kiirel kirjutamisel iseenesest ning kaldkiri ei kujuta algkooli vanemas astmes enam õpilaste keha- hoiule ohtu /15/.

Koolile heideti ette individuaalse käekirja kujundamise eiramist. Väideti, et taotletakse vaid ülikorralikku ning normeeritud koolikirja, ometi haaravat kiri lugejat vaid siis, kui pakub "midagi kirjutaja isikust /15, lk. 114/". *joonistähedest jär-*

Üheks individuaalsuse ahistajaks peeti joonestikuga paberit, kuna nii puuduvat võimalus kirja proportsioonide üle otsustada - joonestik seab omad tingimused.

Oluliseks peeti tähtede õpetamise sobivat järjekorda. Algharjutused kestsid umbkaudu 4 kuud, kirjutamäõppimist alustati ladina joonistähedest. Alljärgnevalt üks tähtede omandamise võimalikest järjekordadest, lähtudes kergemalt raskemale liikumise printsiibist: *ju käekiri on aja peegel.*

- 1) I, L, T, H, E;
- 2) V, A, Ä;
- 3) N, M, K;
- 4) O, Ö, Õ, G;

5) D, P, B, R, S, U, Ü, J.

Suurtest tähtedest tuletati väikesed joonistähed:

1) i, j, k, l, o, p, s, t, u, v, õ, ö, ü;

2) b, e, g, h;

3) a, d, m, n, r, ä (lisa 1).

Joonistähete harjutamiseks soovitati kasutada värvilist või harilikku pliiatsit, tõmmates jooni ülevalt alla ja vasakult paremale. Vahelduseks pakuti tähtede illustreerimist, seostades tegevust vaateõpetusega: S-nagu uss, B-sarnaneb kringliga jne.

Järgneb väikestest joonistähedest kirjatähete tuletamine selleks, et tähti siduda:

1) i, u, ü, t, v, r;

2) n, m, p, h;

3) e, l, b, k;

4) o, ö, õ, a, ä, d, g.

Suured kirjatähed kujundati suurtest joonistähedest järjekorras:

1) U, Ü, V, A, Ä, M, N;

2) E, S, L, G, O, Ö, Õ;

3) I, H, J, K;

4) P, B, R, T, D.

Toodud järjekorda ei tule võtta kui ainuvõimalikku. Autor on tahtnud näidata tollele ajale iseloomulikku kirja vormi (lisa 1) - on ju käekiri oma aja peegel.

3.2.3. Õigekiri

Õigekirja peeti üheks problemaatilisemaks küsimuseks emakee-
leõpetuses, kuna sõltub mitmetest teguritest:

1. Tähtsaimaks õigekirja aluseks peeti tasemel lugemisõpetust, kuna viimane arendab keelevaistust.

2. Järgmise olulise mõjutajana mainiti korrektset kõnet ning rikast sõnavara /15, lk. 338/. Ometi ei formeeritud õppekavades sõnavaraõpetuse eesmäärke, eeldades, et sõnavara areneb "kirjutamise, lugemise ja kõnelemise kõrvalproduktina /10, lk. 20/. Tegelikult oleks tulnud sõnavaraõpetust pidada korrekse suulise ja kirjaliku väljendusoskuse vundamendiks, kuna see läbib nii kõne-, kirjandi- kui ka keeleõpetust.

Sõnavara rikastamiseks soovitati järgmisi harjutuste tüüpe:

1. Vaatlustel põhinevaid ülesandeid.

Sellesse tüüpi paigutati matkimisharjutused, mida õpilased pidid kirjeldama, kasutades erinevaid omadus- ja tegusõnu, et hiljem nende sõnadega lauseid moodustada. Lisaks sellele soovitati otsida esemete, taimede, erinevate nähtuste osi ja omadusi.

2. Harjutusi lugemikuga.

Tekstis esinenud omadus- ja tegusõnu kasutati teises kontekstis, et viia neid õpilaste aktiivsesse sõnavarasse.

3. Täiteharjutusi.

Õpilane pidi antud sünonüümid paigutama lünkteksti.

4. Sünönüüme ridade moodustamist.

Näiteks tee - maantee, tänav, karjatee, allee, puistee ...

5. Antonüümide leidmist.

6. Metafooride tutvustamist.

Eelpool nimetatud harjutused tõid emakeeletundi vaheldust, seostasid emakeelt teiste õppeainetega (koduloo ja joonistamise jt.-ga).

Õigekirja õpetamisel valitsesid nägemis- ja kuuldediktaat, kusjuures üha enam tõsteti esile nägemismälu. Uue võttena soovitati etteütlusi tuntud teksti põhjal - anti võimalus kriitilised sõnad kodus omandada. Tähtsustati ka laste koostatud harjutusi ja omakorrekture. Klassi tasemest ülevaate andmiseks pakuti vigade tabelite koostamist, mis tekitasid võistlusmomendi.

Ortograafia omandamiseks oli määratud 10% emakeeletundidest, reaalselt kulus selleks 25-50%. Rahuldavat tulemust ikkagi ei saavutatud, kuna enamasti:

- 1) olid harjutused mehhaanilised ja sisuliselt kasutud;
- 2) kasutati tundmatuid sõnu;
- 3) liialdati ära kirjaga, arvestamata õpilase individuaalseid teadmisi.

Arvati, et olukorra lahendamiseks tuleks grammatika materjali jaotust klassiti revideerida ja töö ökonoomsuse tagamiseks soovitati koostada:

- 1) kohalik murdesõnastik;
- 2) koolidele kohandatud õigekeelsussõnaraamat;
- 3) tüüpiliste vigade register koos juhendiga./15/.

Vaja oli lapsed vigade hirmust vabastada, neid kirjutama julgustada. Ortograafiaalaste oskuste rakendamisel oli kaalukaim osa kirjandiõpetusel.

vat kujutluse ja kirja panemist.

c) Ühberajutus 3.2.4. Kirjandusõpetuse areng te algkoolis ei

soositud, kuid vaadeldi siiski kui väljandusõpetuse arendajat se-
kuju

Kirjandusõpetuses saavutati kolmekümnendate aastate algu-
seks uus kvalitatiivne tase. Suurima panuse andis selles val-
las R. Reiman. /58/.

R. Reiman pidas kõige olulisemaks isetegevus- ja elamus-
printsiibi rakendamist, luues võimalused oma stiili välja aren-
damiseks. Oluline oli valida teemasid lastele tuttavatest, läbi-
tunnetatud valdkondadest (kodu, mälestused, kooli- ja ühiskonna-
elu, loodus), millega õpilastel on tekkinud subjektiivne side.

Sama tähtsaks peeti teema formuleerimise oskust. Hea teema
pidi:

- 1) tekitama soovi elamuste ja kogemuste kirjapanekuks;
- 2) andma tunnetele, mõtetele kindla suuna (eriti algastmel);
- 3) võimaldama isikupärast käsitlemist.

Loomulikuks peeti mitme teemaderühma andmist või motiivi
esitamisega piirdumist. Vabal teemal võis kirjutada omal soovil,
klassitööna seda ei pooldatud /58, 102 /. Üsna populaarne oli
päeviku pidamine, mis andis võimaluse õpilasi paremini tundma
õppida /83 /.

Toodi välja järgmised algkooli kirjatööde põhitüübid:

1. Jutustus. Algkooli kergeima tüübina jaotus see omakorda
alaliikideks:

a) Vabajutustus, mida peeti tähtsaks loova mõtlemise aren-
dajaks.

b) Pildijutustus, mis pidi muutma vaadeldava pildi vaid
jutustuse illustratsiooniks, pannes lapse eelnevat ja järgne-

vat kujutlema ja kirja panema.

c) Ümberjutustus, mida kolmekümnendate aastate algkoolis ei soositud, kuid vaadeldi siiski kui väljendusoskuse arendajat eeskuju varal.

d) Kiri, mis andis õpetajale võimaluse fantaasia rakendamiseks. Näiteks kirjavahetuse idee, mille tarvis toodi klassi postkast. Ametlik rituaal kohustas saadetisi korrektselt vormistama ning tõi kooliellu vaheldust /58, 83 /.

2. Kirjeldis. Selle tüübi aluseks oli arenenud vaatlusoskus ning peamiseks ülesandeks muljete süstematiseerimise, analüüsi- ja sünteesivõime arendamine.

a) Jutustava kirjeldise puhul sai õpilane valida suuna ja lähtekoha, mida antud teema raames jälgida. (Käisime sepikojas. Mida toob meile sügis. jne.)

b) Puhas kirjeldis eeldas aktiivset vaatlust, tuues välja eseme või nähtuse kõige iseloomulikumad ning olulisemad omadused. (November väljas. Talvised külalised meie aias.)

c) Võrdlus nõudis kahe eseme või nähtuse üheaegset vaatlemist ja erinevate omaduste leidmist. (Minu kass ja koer.)

d) Arutleva kirjeldise aluseks peeti "järeldavate mõtlemisprotsessi /58, lk. 272/, " ning seetõttu soovitati seda rakendada viimases klassis. Toodi esile arutleva kirjeldise väärtused: teaduslikkus, loogilisus ning stiiliarenduslik külg. (Miks ma ootan kevadet?)

e) Iseloomustust nähti vaatlev-jutustava elupildina, vaatlusobjektiks olid tegelased kirjandusest.

3. Talituskirjad. Sildi, kuulutuse, protokolli jne. käsitlemine soovitati siduda igapäevaeluga.

Rõhutati, et kirjatööd kuuluvad kõigisse õppeaastaisse, alustada tuleks kollektiivse tööga. Esimesed kirjatööd soovitati seostada joonistamisega /58, 30 /.

Teisel õppeaastal peeti otstarbekaks orienteerumist jutustustele, ammutades muljeid peamiselt loodusest ning kirjanduspaladest.

Kolmandal õppeaastal lisandus kirjeldav element, suurenes ka individuaalsete tööde osakaal, mis neljandas klassis üha enam esile tõusid.

Neljandal õppeaastal kirjutati vabajutustusi ja jutustavaid kirjeldusi, kus kajastusid peamiselt loodusest, tööst ning ühiskonnaelust saadud muljed.

Viiendal õppeaastal toodi sisse kirjeldav-vaatlev element. Algkooli lõpuaastal mindi üle arutlevale kirjandusele, lihvides ka talituskirjade vormistamise oskust /58, 80 /.

Uue vormitüübi tutvustamisel soovitati kõigis klassides kasutada kollektiivset tööd, kus klass käsitleb ühist teemat, jälgides tervikliku kirjatüki valmimist mõttearenduste ning sõnastuse viimistlemise käigus.

Kavastamise osas ühisele seisukohale ei jõutud. Kava soovitati kasutada vanemas astmes sõnastuse arendajana /58 /, kuid seda peeti ka mõttevabaduse piirajaks /102/.

Esimestel õppeaastatel peeti sobivaks klassitöid, aasta-aastalt suurenes kodutööde osakaal, muutudes kahes viimases klassis valdavaks. Klassitööd jäid sel perioodil "kiirharjutusteks ning võimete kindluse kontrollijateks / 58, lk. 227/". Kodutööde puhul hoiatati õpilaste ülekoormamise eest ning soovitati nende planeerimisel kõigi aineõpetajate koostööd /57/.

Kirjandite kontrollimisel soovitati vead süstematiseerida:

- 1) vead ülesehituses ja mõttearenduses;
- 2) sõnastusvead;
- 3) süntaksi- ja interpunktsioonialased eksimused;
- 4) valeandmed, ebaõige sõnavalik;
- 5) töö välimus ja vormistamine.

Töid tagastades pidi õpetaja analüüsima tüüpilisi vigu, hoidudes liigsest kriitikast ning õpetama vigu vältima. Viimaste nõuete järgimine oli omakontrolli arengu eelduseks. Pariimad tööd loeti klassis ette.

Kolmekümnendatel aastatel anti kogu algkoolikursust hõlmav süstemaatiline kirjandiõpetuse ülevaade. See pidi õpetajat töö korraldamisel abistama, piiramata loominguvabadust ning viima õpilaste kirjaliku väljendusoskuse kõrgemale tasemele.

1920. a. ilmus A. Flöripus "Lõpetõpetus kirjandusele" (3. trükk). Õpik sai kiiresti populaarseks, seda nimetati siniseks õpikseks süntaksi õpikuks. 3.2.5. Õppekirjandusest

Kolmekümnendatel aastatel rahulolematuse õpikute sagedase vahetamise tõttu üha suurenes. Oleks õpikute vahetamisel eeskirjadest kinni peetud, tekkinuks probleeme vähem. Õpperaamatute pideva uuendamise tingis õppekavade ebastabiilsus, uus tunnikava kehtestati pea igal aastal. Seetõttu võis alates 1934. aastast õpikuid vahetada 5 aasta möödudes /29 /. Kordustrükki võis koolis kasutada vaid siis, kui seda oli võimalik rakendada koos eelmise väljaandega.

Olukorra lahendamiseks pakuti välja standardõpikute idee. Viimased oleks kasutusele jäänud kauemaks kui viieks aastaks,

neid oleksid ka kirjastajad saanud realiseerida mitme aasta vältel.

Kõige kasulikumaks peeti standardõpikuks muuta õpetajate poolt parimaks tunnistatud õpperaamatut.

Emakeeles olid üldtunnustatud Martinsoni, Kuulbergi ja Nurmiku "Elav sõna" ja J. Käisi "Esimesed vaod".

Kardeti, et standardi kehtestamisega kaob võistlusmoment ning õppekirjanduse areng aeglustub. Naabermaade kogemus ei tekitanud samuti standardõpikute suhtes erilist usku: Soome ja Nõukogude Liidu katsetused ei andnud oodatud tulemusi. Lõplikku lahendust standardõpikute küsimuses 1936. aastaks ei leitud /21, lk. 40-44/.

Õppekirjandust ilmus käsitletaval perioodil üsna arvukalt. Alljärgnevalt neist õpikuist, mida ajakirjanduses retsenseeriti.

1928.a. ilmus A. Ploompuu "Lauseõpetus koolidele" (3.trükk. Õpik sai kiitva hinnangu osaliseks, seda nimetati ainukeseks sobivaks süntaksi käsiraamatuks algkoolidele, kuna oli varustatud sobivate näidetega ning põhjalik /96 /.

1929.a. trükivalgust näinud Fr. Puusepa "Eesti keele grammatikat koolidele" nimetati universaalseks grammatika käsiraamatuks. Õpik käsitles 5. ja 6. klassi materjali ning andis ka vajaliku harjutusvara /97 /.

Samal aastal jõudis raamatuletile M. Meose "Vaatlusi ja harjutusi õigekirja õppimiseks. I ja II õppeaasta", mis esitas õigekirjaõpetuse vaatluste ja harjutuste abil, võttes aluseks valmina esitatud teksti.

Lahendamata jäi isetegevusprintsip ning keelereeglite tuletamine. Kasutatud teksti peeti lastepäraseks, kuid kõik palad

ei moodustanud sisulist tervikut. Raamatut soovitati kasutada iseseisvate harjutuste andmiseks liitklassidega /98/.

Kaks aastat hiljem ilmunud analoogilist 5. ja 6. klassi õpikut peeti metoodiliselt vananenuks, kuid tõsteti esile süsteemikindlust /62/.

1931.a. ilmus Fr. Puusepa "Keelelisi ja kirja seadmise harjutusi I-III", vastavalt algkooli 1.-2., 3.-4. ja 5.-6.-le õppeaastale. Arvustuses öeldakse: "... harjutustikkude metoodiline alus on puhtformalistlik, mis ei lähtu õpilaste elavast tarbekeelest, vaid kunstlikust, elutust vormide rägastikust, mis loodetakse õpetada kätte puhttehnilise kirjagümnastikaga, sidumata elava keelesisuga, õpilase teadvuse ja tarvetega /60, lk. 318/". Lisaks oli õpik süsteemitu, esitatud tekst sisutu.

R. Reiman pidas harjutustike kasutamist koolides võimatuks /60/.

Kaks aastat hiljem sama autori sulest ilmunud "Kirjakeele algmeid I-III" puudutab kolme valdkonda algkooli grammatikakursusest - õigekeelsust, stiiliõpetust ja sõnavara rikastamist.

Arvustuses väideti, et algastmel ei saa kirjaharjutusi lugemismaterjalist ning kirjandeid vaateõpetusest eraldada. Kahtluse alla seati ka sõnavaralise töö võimalikkus sellise õpiku abil. I ja II osa lubati kasutada õigekirja käsiraamatuna, III osale soovitus ei antud /61/.

Ilmus ka rida lugemikke. A. Raua autorluses ilmus "Kirjanduslik lugemik", mis oli mõeldud algkooli viimasele klassile. Lugemik lähtub kirjandus-ajaloolisest käsitlusest. mis 1928.a. õppekavades algkoolile sobimatuks tunnistati. Autorite valikul on arvestamata jäetud algkoolilõpetaja arengutase. Ei oldud rahul ümberjutustuste stiiliga: "Need piirduvad ainult sündmusti-

ku kuiva, abstraktse ... protokolleerimisega /59, lk. 121/".

Õnnestunuks peeti vaid luuletuste valikut /59/.

E. Martinsoni "Kirjandusest koolile" (1930) leiab valiku väliskirjandust ja reaallainelisi palu 5. klassile. Lugemikku hinnati kui lisa varem ilmunud I jaole.

"Kirjandust koolile" III oli 6. õppeaasta käsitletava perioodi parim koolikäsiraamat. Ainukese puudusena mainiti liialdamist redigeerimisega /65/.

Õppekirjanduse tase oli tunduvalt paranenud. Standardõpikute probleemi tekitas eelkõige koolide omavoli õpikute vahetamisel.

1937.a. hakati riiklikul tasemel rohkem tähelepanu pöörama koolimajade olukorrale. Kavenemist nähtakse juba 15. aastaku 1937/38 õppeaastal avaldati koolimajade ehitamiseks 1 500 000 krooni, kuid sellele vastamata oli aasta hiljem Eesti 1217 algkoolist 49 % halvas seisukorras.

Õpetajate palgad olid 1938.a. kahtlastatult madalamad. Lühike pikema õpetajate pühajate õping koolikoolireformi tõttu seniselt 12 aastalt 14 aastani. Tulenuseks oli näisõpetajate arvu suuremine.

1. oktoobril 1937.a. tõstati riigiteenijate palgad kriisisellele tasemele, kuid õpetajate palgad jäid siiski keskmisest madalamaks.

Kõigele vastamata paranes õpetajate ettevalmistus pidevalt- kuitset õpetajaid oli koolidesse jäänud 1938/39.a. 2,4 % /20/.

Paljud õpilased hakkasid koolist enne algkoolikursuse lõpu, keskmiselt 1. ja 2. klassist hakkas 37 % õpilastest /34.

lk. 106/. Seetõttu mõeti koolikohustuse pikendamist /34, lk. 106/.

4. AASTAD 1937 - 1940

4.1. Haridussituatsioon

1937.a. hakati riiklikul tasandil rohkem tähelepanu pöörama koolimajade olukorrale. Kavandati ehitustööde plaan 15. aastaks. 1937/38 õppeaastal eraldati koolihoonete ehitamiseks 1 500 000 krooni, kuid sellele vaatamata oli aasta hiljem Eesti 1217 algkoolist 40 % halvas seisukorras.

Õpetajate palgad olid 1928.a. kehtestatud normidest madalamad. Lisaks pikenes õpetajaks pürgijate õpiaeg keskkoolireformi tõttu seniselt 12 aastalt 14 aastani. Tulemuseks oli naisõpetajate arvu suurenemine.

1. oktoobril 1937.a. tõsteti riigiteenijate palgad kriisielsele tasemele, kuid õpetajate palgad jäid siiski keskmisest madalamaks.

Kõigele vaatamata paranes õpetajate ettevalmistus pidevalt-
kutseta õpetajaid oli koolidesse jäänud 1938/39.a. 2,4 % /20/.

Paljud õpilased lahkusid koolist enne algkoolikursuse lõpu, keskkooli 1. ja 2. klassist lahkus 27 % õpilastest /34, lk. 106/. Seetõttu nõuti koolikohustuse pikendamist /34, lk.106/.

Haridusministeerium töötas välja algkooliseaduse muutmise seaduseelnõu, kus koolikohustuse ülempiiriks oleks määratud 15. eluaasta. Antud seaduseelnõu ei leidnud valitsuses toetust /20/.

1937.a. vastuvõetud õppekavades suuri sisulisi muutusi ei olnud. Mõningate läbiviidud ümberkorralduste olemus ilmneb ka 1937/38 a. tunnikavades:

- 1) 1.-3. klassis õpetati eriainaena kirjatehnikat;
- 2) kodulugu iseseisva õppeainena ei esinenud, sest:
 - a) 1. ja 2. klassis ühendati see emakeelega;
 - b) 3. klassis asendas kodulugu loodusõpetus.

Vabatahtliku aine õpetamiseks või mõne tunnikavas esineva aine tundide arvu suurendamiseks võis kasutada kolme lisatundi nädalas.

Õppetund kestis linna-algkoolis 45 minutit, maa-algkoolide liitklassides 50-55 minutit /3, lk. 459/.

Okupatsioonioht pedagoogikaalases ajakirjanduses ei kajastunud. Vihjati vaid sõja tõttu halvenenud majanduslikule olukorrale. Eesti kooli loomuliku järjepideva arengu katkestas Eesti inkorporeerimine Nõukogude Liitu.

4.2. Metoodiline mõte

=====

4.2.1. 1939.a. emakeele õppekava algkoolis

1937.a. õppekava /6/ hinnati kui märki algkooli "sisemise töö põhialiste stabiliseerumisest... /7, lk. 572/."

Õppekavas uuendamist põhjendati kasvatuse tähtsustamise

vajadusega. Aga 1928.a. esitatud kasvatuslikke nõudeid võis isegi resoluutsemaks pidada. Siis anti kasvatuslikud ülesanded iga aine programmis, 1937.a. esinesid need vaid seletuskirjades.

1928.a. kavas olid õppeained rühmitatud õppeaastate kaupa, 1937.a. moodustasid erinevate ainete programmid eraldi peatükid. Õppesisu käsitlemisele järgnevad seletuskirjad olid lühikesed, kuna ajakohasteks peeti ka 1928.a. ilmunud õppekavade metoodilisi nõuandeid /7/.

Kõige suuremaks muutuseks oli emakeele ühendamine kodulooga, kusjuures emakeel tõsteti esile kui põhiaine; "Emakeel põhiaine on algkoolis kogu õpetuse alus ja keskus. Kõik teised ained saavad siit alguse ja seisavad emakeelega lähedases seoses kogu kooliaja kestel /6, lk. 15/."

Viimane väide tekitas õpetajate hulgas vaidlusi. Õpetuse teljeks jäi sisuliselt siiski kodulugu, mis valmistas last ette ka lugemistundideks, olles konkreetsete muljete, kogemuste allikaks, mille õpilane kirjanduspalaga tutvudes uuesti läbi elas.

Märkimist väärib ka kodutööde osa fikseerimine: "Lisaks klassis tehtavale tööle täidavad õpilased vajaduse järgi ka koduseid ülesandeid. Nende määramisel valitseb õpetajate vahel kindel kontakt, et ei tekiks ... ülekoormamist. Õpilaste kodune töö ... ei peaks nõudma algklassides üle ühe, lõppklassides üle kahe tunni päevas. /6. lk. 8/."

Emakeele õppesisus on 1937.a. läbi viidud vaid mõningaid muudatusi. Keeleõpetuses laiendati 3. klassi programmi, käsitledes käänamist ja pööramist, mida eelmiste kavade järgi õpetades vaid põgusalt puudutati.

Kavale heideti ette kirjandiõpetust puudutava osa üldsõna-

lisust. Kõigis klassides mainiti elamus- ja fantaasiakirjandeid ning mälestusi ja vaatlusi. Ümberjutustust peeti sobivaks vaid 4. klassis. Õpetajaskonna arvates oleks olnud sobivam R. Reimani põhimõtete fikseerimine /52, lk. 13/.

Kava on muutunud ka lugemisvara osas. Lektüüri sidumist kodulooga nooremates klassides peeti õnnestunuks, eriti 3. klassis. Vanemas astmes olid ülekaalus reaallainelised palad, konkreetseid autoreid õppekavas ei mainitud. Õppekava peamiseks puuduseks peeti emakeele tundide ülekuhjamist teabega teistest valdkondadest.

1937.a. õppekava jätkas 1928.a. esitatud põhimõtete elluviimist ning sai haridusringkondades positiivse hinnangu osaliseks.

4.2.2. Algkoolilõpetajate keeleoskustest

Esimesed kokkuvõtted algkoolilõpetajate keeleoskustest tehti progümnaasiumi ja reaalkooli sisseastumiseksamite tulemuste põhjal. Märgiti, et emakeele tase on tõusnud, kuid hinnati siiski rahuldavaks.

4. klassilise algkooli lõpetajad ei omandanud "eesti keeleõpetuse alal midagi terviklikku ega teadlikku /56, lk. 24/." Jäädi eelharjutuste tasemele. Keelereeglite omandamiseks poleks õpilased veel valmis olnud.

Kolmekümnendate aastate lõpul jõuti seisukohale, et algkooli vanemas astmes on vaja õppida lihtsamaid definitsioone. Vastasel korral "kõrvaldatakse õpilase keeleehituselt süsteempärane alus /8, lk. 136/."

Enam vähem rahuldavaks hinnati 6-klassilise algkooli lõpetajate teadmised hääliku- ja vormiõpetuse alal, soovida jättis lauseõpetuse, tuletusõpetuse ning interpunktsiooni tundmine.

Õeldi, et teoreetiline keelekäsitlus on koolilõpetajale võõras ning madalaim on kirjandite tase.

Häälikuõpetuses esines kõige rohkem vigu gi- ja ki- liite kirjutamisel, pika ja ülipika välte märkimisel, kokku-, lahku- kirjutamisel.

Väldete ja astmevahelduse määramine, "h" sõna algul, poolitamine, suur ja väike algustäht raskusi ei valmistanud.

Vaidlusi tekitas sisseastumiseksamite korraldamise viis.

Emakeeles toimus see lausediktaadina - etteütlus koosnes üksikutest lausetest ja sõnadest, mille õigekiri nõudis teatavate keelereeglite tundmist. Reegleid aga enne 1937.a. algkoolis ei õpetatud. Seda vastuolu peeti üheks halbade eksamitulemuste põhjuseks.

Soovitati lausediktaat asendada paladiktaadiga, kus laused moodustavad sisulise terviku.

Kuna diktaat võimaldas kontrollida vaid õigekirja taset, peeti otstarbekaks eksam korraldada vaba kirjandina. Viimane oleks võimaldanud lisaks ortograafilistele oskustele jälgida sõnavara ulatust, suhtumist ümbritsevasse ellu, õpilase soove ning kalduvusi /13, lk. 217/.

4.2.3. Kirjalikud tööd

Kõige rohkem rahulolematust põhjustasid kirjandid. Puudus- tena toodi esile kirjandi kava, osade proportsiooni, aine õige

jaotuse, loogika, kujundliku väljenduslaadi ja elamuste puudumist.

Nooremates klassides kirjutati keskmiselt 10, vanemais 12-13 kirjandit - umbes 30 lehekülge aastas. Muud kirjalikud tööd (ärakirjutamised, keeleharjutused, etteütllused) täitsid aastas 150 lehekülge. Samas rõhutati, et määrav ei ole kirjalike tööde hulk, vaid nende kirjutamise viis.

Oluliseks peeti kirjandite liikide omavahelist tasakaalu. Tegelikuses domineeris vabatöö, moodustades 75 % kirjandite mahust. J. Lang /98/ pidas optimaalseks 50 %.

Problemaatiline oli kirjandite illustreerimise küsimus. Illustreerimist propageeriti kodutööde puhul vabatahtliku lisaülesandena /98/.

Kaootilisuse vältimiseks soovitati koostada kirjanditeemade loetelu nädalate kaupa terve õppeaasta kohta. Silmas tuli pidada riigi-, kooli- ja kultuurielus esinevaid tähtpäevi, aastaaegu ning kasutatavat lugemikku, jättes ruumi töö käigus päevakorda kerkivatele teemadele. Kirjandite ainevaliku aluseks pidi olema iga õpilase ning klassi üldine tase.

4.2.3.1. Vigade parandamine kirjalikes töödes

Vigade parandamisega seonduvate probleemidega tegelesid metoodikud põhjalikumalt kui eelmistel aastatel.

Vigade allikaks peeti: 1) igapäevast keelekeskkonda (murdevaad); 2) ajakirjandust; 3) varem ilmunud keeleliselt vananenud raamatuid; 4) avalikke kõnesid ja ettekandeid; 5) teiste ainete õpetajate keelepruuki.

Toodi välja sagedasemad eksimused vigade parandamisel:

1. Nõuti, et õpilane ise leiaks ning parandaks vea õpetaja allakriipsutuse järgi. Seda meetodit ei peetud jõukohaseks.

2. Vigade parandamisel mindi detailideni, andmata võimalust isikupärase stiili kujunemiseks.

3. Vigade märkimissüsteem oli tihti keeruline, igal õpetajal erinev.

Kirjandivigade parandamisel rõhutati viit momenti:

1. Vigade vältimise eeltöö. Siia kuulus teema kavastamine ja selgitused, mustandi ettelugemine vigade avastamiseks ning suulised harjutused nende raviks. Õpilasele pidi jääma võimalus probleemi korral õpetajale küsimusi esitada.

2. Tegelik korrektuur õpilaste vihikus. Selleks tuli:

- a) õpetajal kõigepealt töö tervikuna läbi lugeda;
- b) vead parandada erivärvilise tindiga;
- c) üksiku tähecea korral kriipsutada alla ainult viga;
- d) sõnavea puhul vale vorm maha tõmmata ja õige peale kirjutada;

e) segased ja arusaamatud laused, mõtte- ja stiilivead parandada juurdekirjutamise või mahatõmbamisega;

f) kasutada järgmisi märke: V - esineb vahelejätmissi;

┌ - tuleks alustada taandrest, └ - taandrida vales kohas.

3. Vigade selgitamine. Siin pidi esile tooma tüüpilised vead, ette lugema parimad tööd. Keelevigade õiged vormid soovitati kirjutada tahvlile ja sealt kõigi vihikutesse. Peale vigade selgitamist anti kirjatööd õpilastele tagasi.

4. Vigade parandamine õpilaste poolt. See töötsüklil kujutas endast õigete sõnavormide ja korrigeeritud lausete ümberkirjutamist.

5. Harjutused kirjandivigade vältimiseks. Soovitati, et vigade ravi seostataks sama ala käsitleva grammatikavaldkonnaga.

Vigade parandamise kogu töötsükli läbimisel pidi laos õppima vigu vältima /54/.

4.2.4. Lugemis- ja kirjandusõpetus

1937.a. olid lugemisõpetuse ülesanded algkoolis jaotatud järgmiselt:

- 1) esimesel kahel õppeaastal oli esiplaanil tehnilise külje omandamine;
- 2) 3. ja 4. õppeaastal nõuti ilmekat, tehniliselt heal tasemel lugemist ning süvenemist loetava sisusse;
- 3) vanemate klasside lugemisõpetus suunas noort kirjanduse valikul ning valmistas ette selle iseseisvaks omandamiseks /8/.

Emakeele õpetajatele tegi muret lugemisoskuse tõrjutus - viimast vaadeldi kui info hankimise vahendit, jättes "lugemise kui ilu- ja vormimeele arendaja ... tagaplaanile /39, lk. 164/."

Koolis kasutati kolme lugemisvõtet:

1. Sorav lugemine. Mainitud lugemisviisi kasutati koolis kõige enam. Sorava lugemise peamise pahena nimetati esituse tundedust, kuna domineerib vaid tehniline külg.

2. Vaikne lugemine. Seda kasutati peamiselt sisu omandamiseks. Kuna vaikne lugemine täiskasvanuna muutub valdavaks, peeti viimase omandamist väga tähtsaks. Vaikne lugemine andis võimaluse ka iseseisvaks ja individuaalseks tööks, mis oli eriti oluline liitklassides.

3. Ilmekas lugemine. Viimane mõiste kattub mõningal määral mõnuga lugemisega, mida uurimuses juba eelpool mainiti. Ilmekal lugemisel on emotsionaalse tunnetusega ühendatud perfektsed tehnilised oskused.

Ilmekale lugemisele esitati järgmised nõuded:

- 1) lugemine peab olema selgesti kuuldav kogu esituse vältel;
- 2) pala loetagu sobiva tempoga;
- 3) esitajal olgu korrektne hääldus.

Ilmeka lugemise peamise ülesandena nimetati tundemaailma rikastamist, seda eriti lüürika puhul.

Ilmeka lugemise omandamist peeti võimatuks pööramata tähelepanu õigele hingamisele ning hääldamisvigade ravile.

Peamiste hääldusvigadena toodi esile:

- a) ebaselge kõne;
- b) nasaalne kõne;
- c) susisev "s";
- d) "h" hääldamine sõna algul;
- e) hääle kandvuse puudumine/99/.

Esimest korda mainiti käekirja lugemise oskuse arendamise vajalikkust. Sellealane töö pidi algama juba esimesel õppeaastal enda kirja lugemisega. Edaspidi loeti kaasõpilaste ning täiskasvanute poolt kirjutatud teksti /9, lk. 378/.

Nagu eelpool mainitud, suurenes algkooli keskmistes klassides kirjandusõpetuse osakaal. Kõige rohkem poleemikat tekitas lektüürivaliku küsimus.

Kirjandus pidi olema eakohane, mistõttu nõuti lektüürinimekirja kooskõlastamist erinevate koolitüüpide vahel.

Selles osas esines puudusi: Algkoolis käsitleti näiteks

Fr. Tuglase "Inimese varju" ning Kitzbergi "Libahunti", Neid peeti sünge ainekliku tõttu sobimatuks, keskkooli esimestes klassides peatuti aga muinasjuttudel, mis just algkoolile kohased.

Oldi arvamusel, et noortele tutvustavates teostes peab ülekaalus olema "optimistlik meeleolu, patriootiline meelsus ja jaa-tav eluvaade või positiivsed kujud /79, lk. 47/".

Algkooli algastmel tuli peatuda algupärasel kirjandusel, vanemal astmel võis käsitleda ka eakohaseid teoseid väliskirjandusest.

Esimestel õppeaastatel oli teose käsitlemisel esiplaanil materiaalne printsiip - sündmustik, inimeste elukäik ning tegevuse kirjeldus. Oluliseks peeti konkreetset ja näitlikkust.

5. ja 6. klassis lähtuti psühholoogilisest printsiibist, "arendades tegelaste hingeelu analüüsi, põhjuste ja tagajärgede mõistmist, ideede ja probleemide lahendamist ... /79, lk. 53/".

Rõhutati, et kirjanduse kui kunsti käsitlemine peab kõigil algkooli astmeil olema elamuslik.

Süveneti ka erinevate kirjandusžanrite õpetamisel erinevatesse metoodilistesse probleemidesse:

1. Eepika käsitlemine.

Soovitati töötada järgmise kava alusel:

a) Häälestamine. Õpetaja teeb vihjeid huvi äratamiseks, sidudes loetava pala probleeme õpilaste kogemuste või tuttava lugemispalaga.

b) Lugemine. Nooremates klassides luges alguses õpetaja. Õpilaste ülesandeks oli kuulata, jälgimata raamatu teksti, et mõtet paremini tabada.

Pärast õpetajat anti võimalus parematele lugejatele, et

tasemevahe väga teravalt esile ei tuleks.

Alates 3. klassist võis pala kohe vaikselt lugeda. Valjusti lugemine järgnes hiljem. Sellist järjekorda peeti ilmeka lugemise eelduseks.

c) Sõnavara rikastamine. Soovitati kasutusele võtta eraldi vihikud, kuhu lugemise käigus märgiti tundmatud sõnad ning arusaamatuks jäänud laused. Sõnade seletamisel pidi õpetaja kõigepealt kasutama õpilaste abi. Selgitamisel tuli rakendada näitlikkustamist.

d) Arutlus. Enne lugemist pidi õpetaja andma ülesande, et lugeja teaks, millele tähelepanu pöörata.

e) Jutustus. Loetud ja arutletud pala jutustamine ei tohtinud kujuneda pelgalt ümberjutustuseks, lisanduma pidi loov element. Tuli muuta isikut vms.

Pikemaid teoseid soovitati käsitleda osade kaupa. Eelmistel aastatel vaadeldi teost peamiselt tervikuna /53/.

2. Draama käsitlemine. Draama erinevust proosast nähti liikumise, sihikindla tegevuse ning võitluse reljeefsemas väljenduses.

Draamat vaadeldi alates 4. klassist. Mõiste selgitamisel soovitati kasutada mängulist elementi, lavastusi. Pakuti välja järgmised ülesanded:

a) jutustuse ja dramatiseeringu võrdlus ("Ülemiste vanake" ja "Bernhard Riives");

b) dramatiseerida valm, muinasjutt, lühijutt või ballaad;

c) kehastada konkreetset tegelast (vanaema, onu, sulane, ajalehepoiss jne. /93/).

3. Lüürika käsitlemine. Valdavaks peeti elamusprintsipi.

Meeleolu loomiseks kasutati loodust, teist luuletust, luuletuse saamislugu, pilti või muusikat. Vestlust ei peetud sobivaks. Kõige olulisem oli luuletuse ettekanne. Rütmi ja riimi esiletoomiseks pidi luuletuse esitama õpetaja.

Osa metoodikuid eitas ettekandele järgnevat analüüsi, teised pidasid seda vajalikuks. Algkoolis pidi luuletuse analüüs piirduma selle kujutus-, mõtte- ja tundesisu leidmisega, kasutamata kirjandusteoreetilisi termineid.

Analüüsile järgnes õpilaste ettekanne. Luuletuste pähe õppimist soovitati õpilaste vaba valiku alusel /55/.

Kolmekümnendate aastate lõpus võib täheldada rahvuslikku eneseteadvuse tõusu (ebakindlatele aegadele vaatamata) - kirjandusõpetuses toonitatakse positiivse, elujaatava, patriootilise elemendi olemasolu.

4.2.5. Õppekirjandusest

Aastatel 1937 - 1940 jätkus arutelu õpikute standardiseerimise üle.

1937.a. otsustati standardõpikud kasutusele võtta 2-3 õppeaines ning kogemuste põhjal langetada lõplik otsus.

Vaieldi selle üle, kuidas standardõpikuid kirjastada. Pakuti välja kolm võimalust:

1) igas aines standardiseerida enam kasutatav õpik kolmeks aastaks;

2) anda õpikute trükiõigus ühele erakirjastusele, kes kohustub õppekavade muutmisel välja andma uue õpiku;

3) luua uus poolriiklik kirjastus-ühisus. kohati materjali-
 Esimesteks standardlugemikeks nimetati J. Parijõe, G. Reiali
 ja A. Vaigla "Eesti koolilugemik: 5. õppeaastale" (Tln. Kultuuri-
 koondis, 1938) ja J. Parijõe, G. Reiali ja A. Vaigla "Eesti koo-
 lilugemik: 6. õppeaastale" (Tln.: Kultuurikoondis, 1938). Neid
 lubati kasutada 1. augustini 1943.

Ühtekokku ilmus iseseisvuse lõpuaastail 10 standardõpikut -
 lisaks lugemikele ka rida matemaatika õpikuid /21/.

Lähemalt esimestest standardlugemikest. Need vastasid täie-
 likult 1937.a. õppekavadele, pakkudes ilukirjanduse kõrval ka
 reaallainelisi palu. Lugemiku koostajad on aine koondanud erine-
 vate teemade alla, mis omakorda seovad kirjanduspalad sisuliseks
 tervikuks.

5. klassis algas õppetöö koduteemaga, siis peatuti rahva-
 loomingul, tähtpäevadel, vaadeldi rahvakombeid, loodust ja ini-
 meste suhteid ümbritsevaga, tehnikasaavutusi, õppeaasta lõpetat-
 ti kevadega seotud paladega.

6. klassis vaadeldi järgmiseid teemasid: kool, meri, töö,
 loodus, tehnika, jõulud, rahvalooming, ärkamisaeg, vabadussõda,
 hõimurahvaste looming, kodu ja kodumaa.

Luuletusi oli piisavalt, draama- ja dialoogivormis palu aga
 liiga vähe.

Lugemikud olid optimistlikud, esines palju elujaatavaid ka-
 raktereid /47/.

Kiitva hinnangu osaliseks said ka V. Alttoa ja H. Rajamaa
 emakeele lugemikud algkooli 2.-6. klassile. Viimasena sellest
 sarjast ilmus H. Rajamaa "Aabits ja emakeele lugemik algkoolile"
 I klass (1938). Tõsteti esile suurt ja selget trükki, õnnestunud

oli ka illustraatori töö. Leheküljed olid küll kohati materjali-
ga üle koormatud, kuid see puudus head taset ei riku.

Joh. Käisi "Esimeste vagude" "Aabitsa" (1938) omapäraks on
eestipäraste nimede kasutamine lugemisharjutusteks, uued tähed
on trükitud suurelt ja värviliselt.

Esimestes lugemisharjutustes on sõnad silbitatud. Ülemine-
kul suurte tähtedelt väikestele, antakse võrdluseks üht teksti
paralleelselt kahes reas.

Joh. Käisi "Emakeele lugemikus ja tööraamatus" I klassile
olevaid ülesandeid peeti liiga rasketeks ning soovitati neid
suuliseks harjutamiseks /91/.

Grammatikale pöörati ajakirjanduses suhteliselt vähe tähe-
lepanu. Tundub, et võrreldes kirjandusõpikutega jäi nende tase
madalamaks.

Kolmekümnendate aastate lõpus ilmus H. Jänese ja O. Parlo
"Eesti keeleõpik algkoolidele" 5. ja 6. õppeaastale, mida peeti
koolidele kõlbmatuks. K. Mihkla ja E. Muugi sulest ilmus "Emakee-
le õpik algkoolidele: 5. õppeaastale", R. Reimanilt "Keelesõbra
töövihikud" 5. ja 6. õppeaastale.

Kui 1919.a. kavatsid algkoolidele ja mõningaid
metoodilisi juhiseid, siis 1927.a. määrati igale õppeaastale pe-
rakoost. Viimane sisaldas erinevaid õppeainete, teemade, ko-
lastusprintsiipi. Koolide põhikooli rahendamiseks toodi 1.
klassis esile kõnelema ja loetava tegevuse. Teemad said koduloo
programmist.

1928.a. kavatsid algkoolidele ja mõningaid
metoodilisi juhiseid, siis 1927.a. määrati igale õppeaastale pe-
rakoost. Viimane sisaldas erinevaid õppeainete, teemade, ko-
lastusprintsiipi. Koolide põhikooli rahendamiseks toodi 1.
klassis esile kõnelema ja loetava tegevuse. Teemad said koduloo
programmist.

kavad olid üheskoostatud.

1937.a. põhimõttelisi KOKKUVÕTE toimunud, millel aga ühen-

dati emakooli koduloo ja ning töötati selle kui põhiline kogu alg-

kool. Emakeelse õpetuse kehtestamiseks algkoolis tehti ettevalmis-
tusi juba tsaariaja lõpul. Rahvakooli ja emakeeleõpetuse pide-
vast arengust saab rääkida Eesti iseseisvusest alates.

6-aastasele algkoolile, ühtluskooli esimesele astmele pan-
di alus 1920.a. algkooliseadusega. Nähti ette koolikohustus 8.-

16. eluaastani. Seadus rakendus lõplikult 1930.a. Vahepeal are-
nes algkool aeglaselt, kuid pidevalt. Algkooli ideaalvariandiks
peeti töökooli. Esialgu läksid kooli üheksa-aastased, 1924.a.

alates kaheksa aastased lapsed. 1931.a. alandati koolikohustus
14. aastani.

Ühtluskooli idee hüljati 1934.a. 6-klassiline algkool muu-
deti keskkoolireformi tulemusena sisuliselt ümmikkooliks. Alg-
koolilõpetajad võisid võistluseksamite alusel astuda keskkooli
3. klassi. See oli koolitööpide programmide erinevuse tõttu raske.
Kehtivaid õppekavasid võrreldes saab pildi algõpetuse üldise kont-
septsiooni kujunemisest.

Kui 1919.a. kava sisaldas vaid õppematerjali ja mõningaid
metoodilisi juhiseid, siis 1921.a. määrati igale õppeaastale pea-
teema. Viimane sidus omavahel erinevaid õppeaineid, teenides kes-
kustuse printsiipi. Töökooli põhimõtte rakendamiseks toodi 1.
klassis esile kõnelused koos tegevusega. Teemad saadi koduloo
programmist.

1928.a. kavas mainiti esimest korda algkooli kasvatuslikku
rolli ning näidati iga aine ülesanded algõpetuse üldises kont-
septsioonis. Ühtlasi vähendati õppesisu ulatust, kuna eelmised

õpilaste emakeeleõpetuse.

kavad olid ülekoormatud. 1937.a. põhimõttelisi muutusi ei toimunud, küll aga ühendati emakeel kodulooga ning tõsteti esile kui põhiaine kogu algkooli ulatuses.

Kõigile kavadele on iseloomulik orienteeritus kodumaisele ainele. Lõppeesmärgiks oli arenenud, otsustusvõimelise isiksuse kujundamine.

Emakeele metoodika areng iseseisvuse alguses seostub M. Kampmaa "Emakeele ope - wiisiga", kus autor esitab oma nägemuse kõigist emakeeleõpetuse valdkondadest, näidates, kuidas muuta õppeprotsess lapsesõbralikuks.

Kahmekümnendatel aastatel olid metoodikaprobleemidest kõige aktuaalsemad lugema- ja kirjutama õpetamisega seonduvad küsimused. Valitsesid lugemis- ja kirjutamis- ja normaalsõnameetod, mida peeti lastele raskeks.

Kirjandusõpetuse rolli nähti isiksuse ja intuiitiivse mõtlemise arendamises. Parimaks õppevahendiks peeti teost tervikuna. Lähtuti kunstilis-psühholoogilisest meetodist.

Ilmselt lugemis- ja kirjutamismeetodi sobimatuse tõttu kerkis aastatel 1928-1936 päevakorda õpilaste halb käekiri.

Kirjutamist ja lugemist õpetati nüüd lahus, kuid ei jõutud ühisele seisukohale kirja vormi osas - kas kald- või püstkirj. Vaeti ka õigekirja ja sõnavaraõpetusega seonduvat. Enne oli propageeritud kuuldediktaate, nüüd tõsteti esile nägemismälu.

Märkimist väärrib R. Reimani panus kirjandiõpetuse arendamisel. Reiman esitas algkoolile sobivad kirjandite tüübid koos metoodiliste juhenditega. Varem ühtne kontseptsioon puudus. Vabu töid käsitleti põgusalt, tähtsustades tööde sisulist külge ning õpilaste omakorrektuuri.

Iseseisvuse viimastel aastatel (1937-1940) vaadeldi kirjan-divigade parandamise töötsükli. Peatuti ka erinevate kirjandus-žanrite õpetamisel. Nüüd soovitati mahukamaid teoseid käsitleda osade kaupa.

Eelnevatel aastatel toodi esile "mõnuga" e. ilmekas kugemi-ne, nüüd tähtsustus ka vaikse lugemise oskus.

Iseseisvuse algaastail vaadeldi grammatikat vaid keelekasu-tuslikust seisukohast, eitades keelereeglite vajalikkust. Nüüd jõuti vastupidisele seisukohale. Arvati, et lihtsamate definit-sioonide teadmine kergendab keelesüsteemi mõistmist.

Oluline koht emakeeleõpetuse arenguloos on ka õppekirjandu-sel. Iseseisvuse algaastail oli õppekirjanduse ilmumine ja kasu-tamine koordineerimata. Ajapikku kehtestati riiklik kontroll, kuigi väljaandmisõigus jäi kuni iseseisvuse lõpuni erakirjastus-tele. Kaaluti ka õpikute standardiseerimise võimalust. 1938.a. ilmus kaks esimest standardlugemikku. See protsess jäi aga kat-setuste tasemele.

Emakeele metoodika areng oli suhteliselt aeglane ning kaoo-tiline. Ometi kujunes iseseisvuse lõpuaastaiks välja struktuur, mis võimaldas õpilasel areneda isiksuseks, kes oli algkooli lõ-petades valmis iseseisvaks eluks.

14. Eesti keele õpetajate II kongress. // Kasvatus. - 1925. -
Nr. 3, 4. - Lk. 79-77; 111-115.

15. Eesti keele õpetajate IV kongress. // Kasvatus. - 1931. -
Nr. 7, 8, 10. KASUTATUD KIRJANDUS 1934: 478-486.

16. Eesti keele õppekavad haridusministeeriumi all seisvate koo-

1. AAVIK J. Vigade esiletoomine emakeeleõpetuses. // Eesti Kool. - 1938. - Nr. 8. - Lk. 531-537.
2. Algkoolide tunni- ja õppekavad. - Tln., 1919. - 16 lk.
3. Algkooli, keskkooli ja gümnaasiumi uued tunnikavad // Kasvatus. - 1937. - Nr. 7. - Lk. 459.
4. Algkooli õppe- ja tunnikavad. - Tln., 1921. - 96 lk.
5. Algkooli õppekavad. - Tln., 1928. - 143 lk.
6. Algkooli õppekavad. - Tln., 1937. - 95 lk.
7. Algkool sai uued õppekavad. // Kasvatus. - 1937. - Nr. 9 - Lk. 571-572.
8. ALTOA V. Eesti kirjanduse ja grammatika õpetamise ülesanded ja piirid. // Eesti Kool. - 1937. - Nr. 3. - Lk. 129-136.
9. ALTOA V. Lugemisõpetusest 3.-4. õppeaastal. // Eesti Kool. - 1939. - Nr. 6. - Lk. 376-385.
10. ALTOA V. Õpilaste sõnavara ravist. // Kasvatus. - 1935. - Nr. 1. - Lk. 19-25.
11. Avalikkude algkoolide seadus. Vastuvõetud Asutava Kogu poolt 7. mail 1920.a. - Tln., 1920. - 16 lk.
12. BEHRING Kõnevead ja vallatused. // Kasvatus. - 1929. - Nr. 3. - Lk. 103-104.
13. BRÜLLER Chr. Eesti keele eksamid progümnaasiumi, reaali- ja kutsekooli astujaile. // Kasvatus. - 1940. - Nr. 5. - Lk. 213-220.

14. Eesti keele õpetajate II kongress. // Kasvatus. - 1925. -
Nr. 3, 4. - Lk. 79-77; 111-115.
15. Eesti keele õpetajate IV kongress. // Kasvatus. - 1931. -
Nr. 7, 8, 10. - Lk. 336-343; 387-394; 478-486.
16. Eesti keele õppekavad haridusministeeriumi all seisvate koo-
lide jaoks Riia õpekonnas ja Eesti keele kooliõpetajate
eksamikavad. - Trt., 1916. - 64 lk.
17. Eesti Õpetajate V üleriikline kongress. // Kasvatus. - 1921. -
Nr. 13-14; 15-16. - Lk. 193-223; 225-260.
18. ELANGO A. Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte ajaloost. -
Trt., 1968. - 87 lk.
19. ELANGO Õ. Algkooli õpikud iseseisvas Eestis (1919-1940. // -
Haridus. - 1991. - Nr. 3. - Lk. 44-49.
20. ELANGO Õ. Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Ees-
tis. - Tln., 1972. - 260 lk.
21. HALBERG P. Õppekirjandus ja selle väljaandmine Eesti Vaba-
riigis 1918-40. - Tln., 1993. - 145 lk.
22. Hariduse ja Sotsiaalministeeriumi tegevuse ülevaade. - Tln.,
1934. - 49 lk.
23. Haridusministeeriumi määrus algkooli tunnikava kohta. //
Kasvatus. - 1920. - Nr. 9. - Lk. 114.
24. IVASK A. Vigade "parandamine". // Kasvatus. - 1935. - Nr. 3. -
Lk. 103-112.
25. KAMPMAA M. Kuidas võiks emakeele lugemistundi viljakamaks
muuta. // Kasvatus. - 1927. - Nr. 9. - Lk. 385-394.
26. KAMPMAA M. Mida võib pakkuda muinasjutt väärtuslikku kooli-
le. // Kasvatus. - 1925. - Nr. 7, 8. - Lk. 198-203;
230-235.

27. KAMPMANN M. Eesti keele õpewiis. - Tln., 1918. - 240 lk.
28. Kirjandusest. M. Nurmet. Eesti kooli esimene lugemik. // Kasvatus. - 1920. - Nr. 8-9. - Lk. 273.
29. Kooliraamatute tarvitamisele võtmise korraldus. // HSM Teataja. - 1934. - Nr. 11. - Lk. 145-148.
30. KULL A. Õpilaste vabade kirjandite ettevalmistusest. // Kasvatus. - 1934. - Nr. 8. - Lk. 388-390.
31. KUULBERG J. Kirjanduse arvustusi. A. Rull ja V. Tamman: Huvitaja I, aabits ja alglugemik ja Huvitaja II, lugemik. - Tartu. // Kasvatus. - 1925. - Nr. 10, 11. - Lk. 307-311; 333-336.
32. KUULBERG J. Lugemise õpetamisest meie koolides. // Kasvatus. - 1924. - Nr. 5, 6, 7. - Lk. 133-137; 161-167; 209-213.
33. KÄIS J. Eesti algkool ja ta uuenduslikud püüded viimaseil aastail. // kasvatus. - 1936. - Nr. 5. - Lk. 193-201.
34. KÄIS J. Eesti keele õppekavade ühtlustamise küsimus 5. ja 6. õppeaastal alg- ja keskkoolis. // Kasvatus. - 1937. - Nr. 2. - Lk. 103-114.
35. KÄIS J. Kooli lähendamine töökooli põhimõttele. // Kasvatus. - 1921. - Nr. 17. - Lk. 269-270.
36. KÄIS J. Lugemis- ja kirjutusõpetust elustavaid võtteid. // Kasvatus. - 1932. - Nr. 2. - Lk. 73-76.
37. KÄIS J. Mis määral on tarvilik ja võimalik k skkooli 1. ja 2. klassi ning algkooli 5. ja 6. õppeaasta õppekavade ühtlustamine. // Kasvatus. - 1935. - Nr. 7. - Lk. 315-324.
38. LANG J. Emakeele kirjalikud tööd algkoolis. // Eesti Kool. - 1940. - Nr. 1. - Lk. 22-28.

39. LINK A. Lugemise tehnikast. // Kasvatus. - 1937. - Nr. 3. - Lk. 164-174.
40. Lugemaõppimine ja aabits töökoolis. // Kasvatus. - 1922. - Nr. - 19. - Lk. 321-322.
41. Lühike ülevaade riigikoolinõuniku tegevusest 1919.a. // Kasvatus. - 1920. - Nr. 13-16. - Lk. 94-95.
42. MARTINSON E. Algkooli lõppklasside õpilaste ideaalidest. // Kasvatus. - 1925. - Nr. 12. - Lk. 355-357.
43. MARTINSON E. I Eesti keele õpetajate kongress. // Kasvatus. - 1923. - Nr. 1, 2, 3. - Lk. 19-24; 45-47; 79-89.
44. MARTINSON E. Kirjanduse arvestusi. J. Oro ja M. Nurmik Aabits. // Kasvatus. - 1925. - Nr. 2. - Lk. 75-77.
45. MARTINSON E. Lugema õpetamine ja aabits. // Kasvatus. - 1925. - Nr. 1, 2, 3, 4, 5. - Lk. 1-5; 33-37; 65-69; 97-99; 129-132.
46. MEOS M. Kirjutama õpetamisest. // Kasvatus. - 1925. - Nr. 1. - Lk. 7-10.
47. MUST K. Kirjanduse arvustusi. J. Parijõgi, G. Reial, A. Vaigla; Eesti koolilugemik. V õppeaasta. Tallinn 1938.
48. MUST K. Kirjanduse arvustusi. J. Parijõgi, G. Reial, A. Vaigla; Eesti koolilugemik. VI õppeaasta. Tallinn 1938. / Eesti Kool. - 1940. - Nr. 3. - Lk. 197-200.
49. MÖLLER A. J. Kirja välimus. // Kasvatus. - 1932. - Nr. 3. - Lk. 112-121.
50. OENGU - JOHANSON A. Vaba väljendumine kõnes ja kirjas. // Kasvatus. - 1921. - Nr. 23-24. - Lk. 371-375.
51. OKAS M. Eesti keele õpperaamatud 1918-1922a. // Eesti Kirjanduse Aikakiri. - 1923. - Nr. 1. - Lk. 1-10.

50. REIMAN R. Kirjandus. - Nr. 3. - Lk. 264-275. // Kasvatus. - 1931. - Nr. 6. - Lk. 269-279.
51. PERTMANN E. Lugemise ja kirjutamise algõpetusest. // Kasvatus. - 1923. - Nr. 2. - Lk. 51-54.
52. PRAAKLI K. Eesti keelest kehtivates algkooli õppekavades. // Kasvatus. - 1940. - Nr. 1. - Lk. 10-16.
53. RAJAMAA A. Eepilise pala käsitusmeetod. // Kasvatus. - 1937. - Nr. 2. - Lk. 86-91.
54. RANDVEE O. Vigade parandamisest ja nende ravist algkooli õpilaste kirjandeis. // Eesti Kool. - 1939. - Nr. 1. - Lk. 36-41.
55. RATASSEPP H. Lühirikaõpetuse ülesanded. // Kasvatus. - 1939. - Nr. 2. - Lk. 100-103.
56. RAUD K. Pilk eesti keeleõpetuse senistele saavutustele meie koolides. // Eesti Kool. - 1939. - Nr. 1. - Lk. 24-35.
57. REIAL G. Kodused ja klassitööd. // Kasvatus. - 1933. - Nr. 1. - Lk. 8-11.
58. REIMAN R. Kirjandite praktika algkoolis. // Kasvatus. - 1931. - Nr. 6. - Lk. 269-279.
59. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. Aug. Raud Kirjanduslik lugemik. 6 õ/a. // Kasvatus. - 1929. - Nr. 3. - Lk. 120-124.
60. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. Fr. Puusepp. Keelelisi ja kirjaseadmise harjutusi I-III 1931. // Kasvatus. - 1932. - Nr. 7. - Lk. 318-324.
61. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. F. Puusepp Kirjakeele algmeid 1932. // Kasvatus. - 1932. - Nr. 8. - Lk. 366-371.
62. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. M. Meos Vaatlusi ja harjutusi õigekirja õppimiseks III 5-6 õppeaasta 1931. // Kasvatus. - 1932. - Nr. 3. - Lk. 125-129.

63. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. Huvitaja I. // Kasvatus. -
1930. - Nr. 10. - Lk. 481-483.
64. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. V Tamman, Huvitaja II. //
Kasvatus. - 1930. - Nr. 10. - Lk. 483-486.
65. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. V. Tamman, Huvitaja III. //
Kasvatus. - 1930. - Nr. 10. - Lk. 486-490.
66. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. V. Tamman, Huvitaja IV. //
Kasvatus. - 1931. - Nr. 1. - Lk. 16-18.
67. REIMAN R. Kirjanduse arvustusi. V. Tamman, Huvitaja V. //
Kasvatus. - 1931. - Nr. 1. - Lk. 19-22.
68. REIMAN R. Kirjanduse õppimisest algkoolis. // Kasvatus. -
1924. - Nr. 2. - Lk. 33-40.
69. Riigi Teataja. - 1918. - Nr. 3.
70. Riigi Teataja. - 1919. - Nr. 3.
71. Riigi Teataja. - 1928. - Nr. 51.
72. Riigi Teataja. - 1930. - Nr. 67.
73. Riigi Teataja. - 1931. - Nr. 46.
74. Riigi Teataja. - 1931. - Nr. 51.
75. Riigi Teataja. - 1934. - Nr. 17.
76. Riigi Teataja. - 1934. - Nr. 45.
77. Riigi Teataja. - 1934. - Nr. 47.
78. Riik on loodud - loogem kodanikka. // Kasvatus. - 1919. -
Nr. 1. - Lk. 3.
79. ROOS J. Kirjandus eesti koolis. // Kasvatus. - 1937. -
Nr. 1. - Lk. 47-53.
80. RUMMO P. Kirjand algkoolis. // Eesti Kool. - 1936. - Nr. 6. -
Lk. 305-307.
81. SAABERT U. Kirjandusest. Eesti keeleõpetus I jagu. Hääle-

- ning sõnaõpetus, kirjutanud P. Põld. Tln., 1920. //
93. VAIKAS Kasvatus. - 1920. - Nr. 11-12. - Lk. 339-341. //
82. SAKK M. Etteütluste korraldamisest ja muist õigekirja-õpetuse küsimusist algkoolis. // Kasvatus. - 1934. - Nr. 1. - Lk. 33-35.
83. SAKK M. Tööviise ja võtteid kirjutamise elustamiseks emakeele õpetamisel. // Kasvatus. - 1933. - Nr. 2. - Lk. 76-79.
84. SCHMIDT A. Õpilaste kodusest kirjanduse lugemisest. // Kasvatus. - 1933. - Nr. 8. - Lk. 370-371.
85. SUITS A. Häälendamise ja selle ravist. // Kasvatus. - 1937. - Nr. 3. - Lk. 158-162.
86. TAVAST J. Mõtteid lugemistunni elustamisest. // Kasvatus. - 1936. - Nr. 2. - Lk. 73-75.
87. TIIK E. Kirjanduse arvutusi. H. Rajamaa, Aabits ja emakeele lugemik algkoolile I klass. 1938. // Eesti Kool. - 1938. - Nr. 7. - Lk. 502-506.
88. TORK J. Algkooli õppekavade revideerimiseks. // Kasvatus. - 1925. - Nr. 2. - Lk. 54-57.
89. Usuõpetus rahvahääletamisele. // Kasvatus. - 1922. - Nr. 14. - Lk. 239.
90. Uue palgaseaduse puhul. // Kasvatus. - 1920. - Nr. 9. - Lk. 129-130.
91. UUSTALU J. Kirjanduse arvutusi. Joh. Käis: Esimesed vaod. Emakeele lugemik ja tööraamat. 1. õppeaasta - jõulust kevadeni. 4 trükk. // Eesti Kool. - 1939. - Nr. 3. - Lk. 196.
92. UUSTALU J. Laste lugemise ravist algkoolis. // Kasvatus. -

1934. - Nr. 7. - Lk. 323-327.

93. VAIGLA A. Draama käsitus üldhariduslikus koolis. // Kasvatus. - 1939. - Nr. 2. - Lk. 92-100.
94. VALMIS A. Emakeele õpetuse struktuuri kujunemine ja areng Eestis alates XVII sajandi teisest poolest kuni 1919.a. - Tln., 1986. - 75 lk.
95. Võõrad keeled eesti koolis. // Kasvatus. - 1924. - Nr. 10. - Lk. 289-293.
96. VÄINASTE J. Kirjanduse arvustusi. A. Ploompuu Lauseõpetus koolides. // Kasvatus. - 1928. - Nr. 9. - Lk. 463-464.
97. VÄINASTE J. Kirjanduse arvustusi. Fr. Puusepp. Eesti keele grammatika koolidele. // Kasvatus. - 1929. - Nr. 9. - Lk. 422-425.
98. VÄINASTE J. Kirjanduse arvustusi. M. Meos Vaatlusi ja harjutusi õigekirja õppimiseks. I ja II õppeaasta. 1929. // Kasvatus. - 1929. - Nr. 8. - Lk. 390-391.
99. VÄLBE J. Ilmeka lugemise saavutamisest. // Eesti Kool. - 1937. - Nr. 8. - Lk. 514-521.
100. Õpetajate palgaseadus. // Kasvatus. - 1920. - Nr. 10. - Lk. 152-157.
101. ÕUNAPUU A. "Kalevipoja" õpetamine koolis. // Kasvatus. - 1921. - Nr. 7-8. - Lk. 98-100.

Comparing the syllabi of that time one can get the idea of the

TEACHING OF THE MOTHER TONGUE IN THE ELEMENTARY SCHOOL

BETWEEN 1918 and 1940

Katrin Kamarik

SUMMARY

The preparations for starting to introduce teaching in Estonian in the elementary school began at the end of the tsarist time. The real beginning of it coincides with Estonia becoming an independent state.

The 1920 elementary school law established the 6-year elementary school as the first stage of the comprehensive school. According to this law the compulsory school age was from 8 to 16. The law was completely carried out by 1930. The development of the new elementary school was slow, but steady. Arbeitsschule (töökool) was considered the most ideal type of elementary school. The school entering age was changed from 9 to 8 in 1924. In 1931 the school leaving age was reduced to 14.

The idea of comprehensive school was abandoned in 1934. Due to the high school reform, the 6-year elementary school was actually turned into a "dead end" school. These elementary school leavers, who passed the competitive exams, could enter the third form of high school, but it was not easy as the curricula of the different school types were different.

Comparing the syllabi of that time one can get the idea of the

development of the general concept of elementary school. The 1919 syllabus included only the teaching material and some general methodological hints. In the 1921 syllabus each form was given its main topic which connected the different subjects taught. To carry out the principle of Arbeitsschule in form one, the topics taken from the country study syllabus, were practically acted out.

In 1928 the educational role of elementary school was first mentioned and the tasks of each subject for achieving this purpose were fixed in the general concept of the elementary education. At the same time the scope of the material was reduced as the former syllabi had been overloaded.

In 1937 there were no changes of principle, but the teaching of the mother tongue and country study were joined and that new subject was stressed as the most important subject in elementary school. All the curricula were Estonian orientated and the final aim was to bring up a developed individual competent to pass resolutions.

Teaching methodology of the mother tongue at the beginning of the Independence is connected with the book "Emakeele õpe-wiis" by M. Kampmaa. The author presents his views on all the branches of mother tongue teaching, showing the ways how to make the process of learning friendlier for the child.

In the twenties the most important problems of methodology were teaching reading and writing. The prevailing trends were considered difficult for the children.

The aim of teaching literature was to create personalities and develop intuitive thinking. The literary work as the whole was considered the best tool for achieving this end. The method was artistic-psychological.

Between 1928 and 1936 reading and writing were taught separately. But there was no unanimous decision about teaching handwriting (vertical or sloping style). There was no certainty either about teaching of spelling and vocabulary. Instead of auditory memory visual memory became dominant.

R. Reiman's contribution to teaching of literature is worth mentioning. He gave the suitable types of essays together with methodological directions for elementary school. Before that there was no unitary conception.

During the last years of the Independence (1937-1940) special attention was paid to correcting the mistakes of essays. Teaching of different types of literature genres was also dealt with. Now the longer works were advised to be taught in parts.

In the previous years "reading with pleasure" i.e. recitation was important, now the skill of silent reading was also given weight to.

In the first years of Independence grammar was dealt only from the language usage position, the necessity of grammar rules was denied. Now it was thought that the knowledge of simple rules made it easier to understand the language as the system.

In the process of the development of teaching of Estonian textbooks have played an important part. In the first years of the Independence the publishing of textbooks and their usage was not coordinated. In the long run the state control was introduced, but till the end of the Independence the private publishing houses had the right to publish textbooks. The question about standardizing textbooks was raised. In 1938 the two first standardized readers were published, but all this remained at the level of experimenting.

The development of teaching methods of Estonian was relatively slow and chaotic, but in spite of this, by the end of the Independence the structure that enabled students by the end of the elementary school to become individuals who were ready to start independent life had been formed.

Ida 1

JÕONIS- JA KIRJATÄHTEDE ÕPETAMISE JÄRJEKORD

L I S A D

	Joonistähed					Kirjastähed				
	suured					suured				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
		A					a			
				B			b			
				O			o			
E							e			
			G				g			
H							h			
I							i			
				J			j			
		K					k			
L							l			
		M					m			
		N					n			
			O				o			
			P				p			
			R				r			
			S				s			
T							t			
				U			u			
		V					v			
			Ö				ö			
	X						x			
			Õ				õ			
				Ü			ü			

JOONIS- JA KIRJATÄHTEDE ÕPETAMISE JÄRJEKORD

Joonistähed										Kirjätähed							
suured					väikesed			väikesed				suured					
1.	2.	3.	4.	5.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.		
	A						a				"	<i>A</i>					
				B		b					"				<i>B</i>		
				D			d				"				<i>D</i>		
E						e					"	<i>E</i>					
			G			g					"	<i>G</i>					
H						h					"				<i>H</i>		
I						i					"				<i>I</i>		
				J		j					"				<i>J</i>		
		K				k					"				<i>K</i>		
L						l					"	<i>L</i>					
		M					m				"	<i>M</i>					
		N					n				"	<i>N</i>					
			O			o					"	<i>O</i>					
				P		p					"				<i>P</i>		
				R			r				"				<i>R</i>		
			S			s					"	<i>S</i>					
T						t					"				<i>T</i>		
				U		u					"	<i>U</i>					
	V					v					"	<i>V</i>					
			Õ			õ					"				<i>Õ</i>		
	Ä						ä				"	<i>Ä</i>					
			Ö			ö					"				<i>Ö</i>		
				Ü		ü					"	<i>Ü</i>					

SISUKORD

4.2.1. 1937.a. maakoolis algkoolis	65
4.2.2. Algkoolilõpetajate koolituskustest	67
Sissejuhatus	3
1. AASTAD 1916 - 1920	4
1.1. Haridussituatsioon	4
1.1.1. Enne iseseisvumist	4
1.1.2. Iseseisvuse algusaastad	7
1.2. Metoodiline mõte	16
1.2.1. M. Kampmaa "Eesti keele õpe-wiis" - esimene emakeele metoodika käsiraamat	16
1.2.2. Õppekirjandusest iseseisvuse alguses	220
2. AASTAD 1921 - 1927	23
2.1. Haridussituatsioon	23
2.2. Metoodiline mõte	26
2.2.1. 1921.a. emakeele õppekava algkoolis	26
2.2.2. Lugema, kirjutama õpetamisest ja aabitsast ..	30
2.2.3. Kirjandusõpetus ja vabad tööd	35
2.2.4. Õppekirjandusest	41
3. AASTAD 1928 - 1936	44
3.1. Haridussituatsioon	44
3.2. Metoodiline mõte	47
3.2.1. 1928.a. emakeele õppekava algkoolis	48
3.2.2. Kirjutama õpetamine	52
3.2.3. Õigekiri	55
3.2.4. Kirjandusõpetuse areng	57
3.2.5. Õppekirjandusest	60
4. AASTAD 1937 - 1940	64
4.1. Haridussituatsioon	64
4.2. Metoodiline mõte	65

4.2.1. 1937.a. emakeele õppekava algkoolis	65
4.2.2. Algkoolilõpetajate keeleoskustest	67
4.2.3. Kirjalikud tööd	68
4.2.3.1. Vigade parandamine kirjalikes töödes	69
4.2.4. Kugemis- ja kirjandusõpetus	71
4.2.5. Õppekirjandusest	75
Kokkuvõte	78
Kasutatud kirjandus	81
Summary	89
Lisa 1. Joonis- ja kirjatähtede õpetamise järjekord	94